یوزته قیزیقرلی و عبرتلی نکته

یازووچی و تیلماج: محمد حلیم یارقین

بیرینچی جلد

۱۳۹۹ قویاش ییلی

اثرنینگ بیلگی لری:

اثر آتی:	یوزته قیزیقرلی و عبرتلی نکته
یازووچی و تیلماج:	محمد حلیم یارقین
نشر اېتیووچی :	تیتاتو تحقیقات مرکزی
باسمه نوبتی:	بیرینچی، ۱۳۹۹ قویاش ییلی
سانی:	۱۰۰۰ جـُلـد
مقوا و بېتلر بېزەشی:	الماس بیانی بولوت
ایمیل:	yarqinhalim@gmail.com

یوزته قیزیقرلی و عبرتلی نکته

یازووچی و تیلاج: محمد حلیم یارقین

بیرینچی جلد

۱۳۹۹ قویاش ییلی

بسم الله الرحمن الرحیم

اثر حقیده ایکی آغیز سؤز

بو اثرده یوزته قیزیقرلی قیسقه نکته اؤرین آلگـن. بو نکته‌لر اؤزی‌نینگ چوقور علمي، اجتماعـي همـده یوکسک انساني مضمونلریگه کؤره، سیز حـرمـتـلـی اؤقووچیلرگه مراقلی و آسیغلی بؤلسه کېـره‌ک، دېـب اؤیله‌یمیز.

اوندن تشقری، اوشبو قلم‌نینـگ بـو قـیـسـقـه نکته‌لرنی یازیش و اؤگیـریشـدن اسـاسـي آمـاجـی، سېویملی تیلداشلریمیز تورلی ساحه‌لرگه تېـگـیـشـلـی موضوعلرنی اؤز آنه تیللریده اؤقیشلری و شـو بـیـلـن بیرگه اونینگ سؤز بایلیگی، گرامری و قؤللـــه‌نـیـب تورگن یازووی، املا قاعده‌سی و یؤریقـلـری بـیـلـن تانیشیشلری دیر. ادبي تیلیمیزنی، اونده‌گی یازیـلـگـن کتابلر، و نشریه‌لرنی ایزچیـل اؤقـیـش؛ مـوسـیـقـی

بایلیگینی تینگلَش یا کویلَش؛ اؤز ارا اوچره‌شوولر، علمي–ادبي و اجتماعي ییغینلرده سؤزلَش؛ اؤز ارا یازیشمه‌لر؛ کؤنده‌لیک تورلی یازمه ایشلرده قؤللَش بیلن گینه اؤرگه‌نیش، تیکلَش، رواجلَنتیریش و کوچلَنتیریش ممکن، خلاص!

سپویملی اوکه‌میز الماس بیانی اثر مقواسینی دیزاین قیلیب همده بپتلرنی بپزه‌ب– باغلب، نشرگه تیارله‌گن. بو اوچون الماس جان‌گه دایمی یاردملری اوچون چوقور منتدارلیک بیلدیریب، او کیشیگه ساغلیک و موفقیت ایسته‌یمیز.

«تیتاتو تحقیقات مرکزی»نینگ حرمتلی باشقرووچیلریگه اوشبو کتابنی نشری اوچون صمیمي تشکر بیلدیریب، ابزگو مدنی ایشلریگه موفقیتلر ایسته‌یمیز.

حرمت بیلن حلیم یارقین

١

كتاب اۋقينگيز!

بير ملتنی يۋق قيلماق اوچون كتابلرنی كويديريش كېره‌ک ايمَس، بلكه بير عمللب اولرنينگ مردمی كتاب اۋقيمه‌سه‌لر يېترلی دير....

«ويكتور هوگو»

٢

عزيز نېسين سۋزلريدن

مېن اوچون هيچ قنداق چېگره تصور بۋلالمه‌يدى. قلميم بيلن، دنيانينگ هر بير چېكه‌سيده انسانلردن بير قيينچيليک يا بير ناله‌نى اېشيتسم–ده، اولرنى يازه‌من و بوتون عالم قولاغيگه يېتكزه‌من.

انسان أیتگن سۉزلری اوچون‌گینه مسؤول ایمس، بلکه جیم توریشلری(أیتمه‌گنلری) اوچون هم مسـؤول دیر!

***

مردم کولسه‌لر–ده، اوروشمه‌یدیلر و اوروشسه‌لـر–ده، کولمه‌یدیلر... دیمک، کولیش انسان تینچلـیـگـی ضامنی دیر.

۳

هرکیم ایککه‌نینی اۉره‌دی!

بیر بیوه کمپیر دوکاندارگه تیارله‌گن مسـکـه نـی ساتر ایکن. دوکاندار ایسه کمپیرنینگ بیر کیلو دیگـن سۉزیگه ایشانیب، مسکه‌نی ترازوده تارتمسدن آلـیـب، پولینی کمپیرگه بیرر ایکن.

کونلردن بیرکون، مبادا شو کمپیرنینگ کیلتیره‌دیگن بیر کیلو دیگن مسکه‌سی کم بولمسه، دیگن شک دُکاندارنینگ یوره‌گیده تاپیله‌دی.

شو بیلن، دُکاندار مسکه‌نی ترازوده اولچب کورسه، چیندن هم بیر کیلو ایمس، ۹۰۰ گرام چیققن ایمیش! ایرته‌سی کمپیر کیلگنده، دوکاندار: بوندن نری سیندن مسکه آلمه‌یمن، دیبدی.

کمپیر دُکاندردن:

– نیمه، بیران ینگلیش (خطا) یوز بیرگن می؟ دیب سوره‌یدی تعجب بیلن.

– هه! دیب جواب بیره‌دی دُکاندار و قوشیمچه قیله‌دی:

– بیر کیلو دیب کیلتیرگن مسکه‌نگ، ۹۰۰ گرام ایکن. شونداق حرامخورلیک قیلیشینگدن اویالمه‌یسن می، خانیم؟

کمپیر ایسه ساده‌لرچه شونداق جواب بیریبدی:

– اویده مېنینگ ترازی تاشیم یۉق. بیرکونی سیزدن بیر کیلو شکر ساتیب آلگن ایدیم. مسکه نی دایم اۉشه بیلن اۉلچب سیزگه کېلتیرر ایدیم!

بونگه کۉره دُکاندار ۹۰۰ گرام شکرنی بیر کېلو، دېب بېچاره کمپیرگه ساتگن ایکن!!

۴

قضاوت‌ده شاشیلمنگ!

بیر باله‌نینگ قۉلیده ایکیته المه بار ایدی.

آنه‌سی دېدی: المه‌لرینگدن بیرینی مېنگه بېر!

باله‌گینه بیرینچی المه‌نی بیر تیشله‌دی–ده. کېین ایکینچی المه‌نی تیشله‌دی.

شونده، آنه‌نینگ لبلریدن تبسم یۉقالیب، بوریشدی!

یوزیدن، باله‌سیدن کۉنگلی قالیب، قنچه لر

اومیدسیز بۆلگنی شونداقینه بیلینیب تورگن ایدی.

بیراق، باله‌گینه تیشلنگن المه‌لردن بیرته سینی آنه‌سیگه اوزه‌تیب:

– منه آلینگ، آنه جان! بونیسی چوچوکراق (شیرینراق) ایکن، دیدی!

– آنه، باله‌سی حقیده ینگلیش اۆیله‌گنیدن قاتیب قالدی...!

قنچه‌لر تجربه‌لی بۆلسنگیز هم، قضاوتده شاشیلمه‌ی، بیرآز کوتینگ.

بو بیلن قرشی تمانگه ایضاح بیریشگه فرصت بیرینگ!

۵

خذمت قدرینی بیلماق کېره‌ک!

بیر پادشاه، قۉپال ینگلیش(خطا)گه یۉل قـۉیـگـن وزیرلرینی جزالش مقصدیده، گناهکارنی ییرتقیچ اِیتـلـر تیکه-پاره قیلیب یېماق اوچون، اۉنته یاوایی اِیت‌نینـگ تربیه‌لشینی عملدارلریگه بویروق بېرگن...!

نیمه بۉلدی یو بیرکون وزیرلردن بیـری نـیـنـگ بیلدیرگن فکری پادشاه‌گه یاقمه‌دی. شونـده پـادشـاه قتّیق اۉپکه‌له‌نیب(غضبله‌نیب)، وزیرنی ییرتقیچ اِیـتـلـر آلدیگه تشلنگلر! دېب بویروق بېردی.

جانی خوف آستیده قالگن وزیر: عالم پناه! اېـنـدی تقدیریم شونداق ایکن، جزا حکمیم اجرا بۉلگن پَیتگچه مېنگه اۉن کون مهلت بېرسنگیز، دېدی.

پادشاه اېسه وزیرنینگ التماسینی قبول قیلدی.

وزیر بیرتقیچ اِیتلرنی باقیب یورگن آدم نینگ قاشیگه باریب دېدی:

– اؤن کون شو اِیتلرنینگ خدمتینی قیلماق ایسته‌یمن!

اِیت باقووچی سؤره‌دی: بو ایشدن سېنگه نیمه فایده یېته‌دی؟

– شاشمه، تېزده بیله‌سن!....

اِیت باقووچی هم کؤنیب:

– میلی، هیچ قیسی یؤق. باقسنگ، باق! دېدی.

وزیر اؤشه لحظه‌دن آق، اِیت(کوچیک)لرنی آسایشده‌لیگی اوچون اینتیله باشله‌دی. اولرگه مزه لی یېمکلر تیارلب بېردی؛ یوویب-تره‌دی و وقتلرینی چاق سقله‌دی.

نهایت، پادشاه‌نینگ بېرگن اؤن کون مهلتی توگب، بویروقنی اجرا اېتیش پیتی هم یېتدی.

پادشاه، وزیرنی اِیتلر آلدیگه تشلنگلر! دېب

بویوردی.

پادشاه و برچه سرای بـویـوکـلـری حضـوریـده بویروق(فرمان) عملی قیلیندی. بـیـراق، پـادشـاه و تماشاچیلر عجبلنرلی بیر صحنه‌گه قرشی بـؤلـدیـلـر. یعنی، اِیتلر وزیرنی تکه–پاره قیلیب یېمسدن، برچه‌سی وزیرنینگ اېاغیگه ییقیلـیـب، قـویـروق(دُم)لـریـنـی لیکیله‌تیب یاتدیلر...!

شونده پادشاه، وزیردن تعجب بیلن سؤره‌دی:

– بو اِیتلر بیلن نیمه قیلدینگ؟!

وزیر جواب بېردی:

– بوتون اؤن کون مهـلـت کـېـزی(مـدتـی)ده بولرنینگ خدمتلرینی قیلدیم. اولـر خـدمـتـیـم نـی اونوتمه‌ی، قدرینی بیلدیلر. بیراق، اؤنییل سېنیـنـگ خدمتینگنی قیلدیم، برچه‌سینی اونوتدینگ...!

پادشاه قیلمیشی اؤرین‌سیز اېکنـیـنـی پَـیـقـب، باشینی اېگدی. او وزیرنی کېچیریب، جزانی بـیـکـار

قیلدی.

* بیراونینگ کیچیک بیر ینگلیشی اوچون، بوتون خدمتلرینی اونوتماق ناسپاس‌لیک و انصاف‌سیزلیک دیر!

۶

کینه‌نی یوره‌کده سقله‌منگ!

اؤقیتووچی، اؤقووچیلریگه: سیزلر بیلن بیر اؤیین قیلماقچی‌من، دېدی.

کېین اولرگه: اېرته‌گه هر بیرینگیز بیرته پلاستیک خلته آلینگ و اونی ایچیگه یمان کؤره دیگن کیشیلرینگ سانیچه پیاز تشلنگ و اؤزینگیز بیلن آلیب کېلینگ، دېدی.

اېرته سی، اؤقووچیلر پلاستیک خلته‌لری بیلن مکتبگه کېلدیلر. أیریملرنینگ خلته سیده ۵ ته، بعضیلرنیکی‌ده ۷ ته و بیر عده‌لرنیکی‌ده هم ۹ ته و

حتی اوندن کؤپراق پیاز بار ایدی.

اؤقیتووچی، اؤقووچیلرگه دېدی: ایکّی هفته‌گـچـه، قه‌یېرگه بارسنگیز، خلته‌نگیزنی هم اؤزینگیز بیلن آلیـب بارینگیز!...

کونلر شو یؤسینده اؤتردی. بیرمدت‌دن سـؤنـگ، أینیگن پـیـازلـرنـیـنـگ یـمـان هِـیـدی(ایسـی)دن اؤقووچیلرنینگ شکایتی چیقه بېردی. اوندن تشـقـری، خلته‌سیده پیازی کؤپ بؤلگنلرنی، خلته‌نی کـؤتـه ریـب یوریش چرچه‌تیب ییباردی!

ایکّی هفته‌دن سؤنگ، نهایـت اؤیـیـن تـوگـب اؤقووچیلر تینچلندیلر.

اؤقیتووچی، اؤقووچیلردن سؤره‌دی: ایکّی هـفـتـه پیازلر خلته‌سینی آلیب یورگندن قنداق تویغونگـیـز بـار ایدی؟

برچه اؤقووچیلر، ایکی هفته سَسّیـغ پـیـازلـرنـی اؤزلری بیلن آلیب یوریشدن شکایت قیلیب، نالیدیلر.

شونده اؤقیتووچی، اوشبو اؤیـیـن نـی یـؤلـگـه قؤییشدن اصل مقصدینی شونداق آچیقلـه دی(ایضـاح بیردی):

– بو خودی سیز سیومه‌یدیگن کیشیـلـرنـیـنـگ کینه‌سینی یوره‌کلرینگیزده سقلب یورگنینگیزدیک دیر. هرییرگه بارسنگیز اونی هم آلیب باره‌سیز. کینه‌نیـنـگ یمان و سَسیغ ایسی کؤنگلینگیزنی أینیته‌دی (فـاسـد قیله‌دی).

– ایکی هفته‌گینه أینیگن پیازلرنینـگ سَـسـیـغ ایسیگه چیدالمه‌گن، قنداق قیـلـیـب بـوتـون عـمـر یوره‌کده‌گی أینیگن سَسیغ نفرت ایسیگـه چـیـده ب یوره‌سیزلر؟!

چیمدیم: تینچلیگیز اوچون، قیله‌آلگنیـنـگـیـزچـه کیشیلرگه نسبتاً «کینه و نفـرت»نـی یـوره گـیـزدن چیقه‌ریب تشلنگیز!

۷

پادشاه و دلاک

بیر بار ایدی، بیر یاغ ایدی، قدیم‌نینگ زمانیده، ملکی‌نینگ امانیده بیر پادشاه بار ایدی. پادشاه تاس (کل) ایدی. باشی‌نینگ اۉشه بیر نیچیته ساچ تاله سی (تاری) اۉسگنده، بیر دلاک نی چقیرتیرردی. دلاک‌نینگ ایشی توگه‌گندن سۉنگ، تاسلیگی خلق آلدیده بیللی بۉلمسلیگی اوچون، جلادنی چقیریب بیچاره دلاک‌نینگ باشینی آلدیرردی.

بیرکونی نوبت اوشبو رازدن خبری بۉلگن بیر دلاک‌که ییتدی. او ایشی‌نی توگتگندن سۉنگ، پادشاه‌گه کۉپ یَلینیب-یالواریب، او بیلن اوشبو رازنی یشیرین‌لیگیچه قالدیریش‌گه آنت ایچیب، عهد باغله‌دی. بو بیلن او جان سقلب قالدی. بیراق اوشبو

سِر ایچیگه اؤره‌لیب، کون سه‌یین رنگی سرغـه یـیـب سمان بؤلیب، جسمانی کوچی آزه‌یه باررری.

بیرکونی چیدَمی توگب، یوز یوره‌کنی بیر یوره ک قیلیب، کېچقورون «شامِ گاو گُم» ده بـیـر اؤرمـان (جنگل)گه باردی. او بار تاووشی بیلن یوکسک:

– «های مردم، آهای خلایق! بو پادشاه تاس دیر؛ های مردم بو پادشاه تاس اېکن!» دېب نېچـه قـتلـه شاوقین قیلیب، کؤنگلی بؤشب، انچه یېنگیل تارتیـب، قووانیب اویی‌گه قَیتدی.

بیراق بخت‌گه قرشی بیر اؤتینچی اؤرمانده اؤتیـن ییغیب یورگن اېکن، اؤشه پیـت. او دلاک نـیـنـگ شاووقینی‌نی اېشیتیبدی و کـېـچـقـورون اویـی گـه قیتگنیده، قضیه‌نی خاتین–بله‌لریگه أیتیـبـدی. کـؤپ اؤتمه‌ی، بو راز بوتون شهرگه ترقه‌لیب، پادشاه گـچـه یېتیب باریبدی.

پادشاه دلاکنی سرایگه چقیرتیریب، اؤپکه‌له‌نـیـب

(غضبله‌نیب) دېبدی: اې دلاک، سېن اوشبو رازنی آشکار قیلمس‌لیککه آنت(قسم) ایچیب، سۉز بېرگن ایدینگ-کو!

دلاک جواب بېریبدی: هه، عالم پناه! بیراق مېنینگ اوش مونداق آغیر یوکنی کۉته‌ریب یوریشگه کوچیم یېتمه‌دی. عمریمدن هرکون اۉتیشی بیلن اوشبو رازنی سقلش مېنگه آغیر و آغیرراق بۉلیب، گنهکار کۉزلریم اۉنگیده اۉلیم‌نی کۉرردیم. اېندی ایش بونداق توگشی بیلن باشیم نی تنیمدن کېستیریشیزگه مېن تیارمن. چون، بو بیلن مېن هرکونی اۉلگندن کۉره بیر یۉله اۉلیب، جان بېریب عذابدن قوتیله‌من!

گپ، گپدن اۉتگنینی پادشاه پَیقب، دلاکنی اۉلدیریلیشی فایده‌سیز ایکنینی توشوندی. دلاکنی کېچیردی و بو بیلن بشقه دلاکلر هم اۉلیمدن قوتیلدیلر!

چیمدیم: بو بیلن پادشاه‌نینگ اؤزی هم یېنـگـیـل تارتیب، تاسلیک رازینی اسره‌ش عذابی و آرتیقچه قـان تؤگیشلردن قوتیلگن! یوره‌کده توگیلیب یاتگن آغـریـق، حسرت، قیغو یا أیتیشگه باتینالمه‌ی قنداق دیـر سـؤز، کیشی‌نینگ ایچدن ایمیره‌دی، بوزه‌دی و نهایت ایاقدن تشله‌یدی. اؤزبېک خلقی فولکلوریده‌گی «صبرتاش» و «آچیل قمیش» عجایب ابرتک(قصه)لری خودی شـو روحی و پسکولوژیک حالتنی اؤزیگه عکس اېتتیرگن.

۸

بیرینچیلر، دایم قیین و اؤرنک بؤلر!

کریستف کولومب امریکا قطعه سینی کشف ایتگندن سؤنگ، ایل-یورتلرده انچه دانگ تره تیب، تیللرگه توشدی. عادتگه کؤره بیرعده‌لر اونینگ آت-آوازه‌سیگه قیزغانیب(رشک قیلیب)، او حقده یمان سؤزلر أیتیب، حتی مجلسلرده مسخره قیلیب، دیر ایدیلر: قیلگن ایشینگ اونچه‌لیک قیین و فوق العاده ایمس. هرکیم هم اؤشه تمان کیمه سوزیب بارسه،

امریکاگه ییتیب بارردی!

بیچاره کولومب قیزغنچاق(حسود)لرگه، دینگیز یۉللری خوف-خطرلی و تانیش بۉلمه‌گنلیگی حقده دلیللر أیتیب، اولرنی قناعت بیریشگه اینتیلسه هم، بیراق یوره‌گی قره قیزغنچاقلر قبول قیلمه ی، اونی همان مسخره قیلر و کمسیترمیشلر.

نهایت، مجلسلردن بیریده کتره و کنایه لردن بیزگن کولومب، اولرگه تنبیه بیرماق اوچون، میزباندن بیر دانه یومورتقه(تخم) کیلتیریشنی سۉره‌بدی. تخم حاضر بۉلگندن ساره، او تخم نی قیزغانچاق کیمسه‌لرگه کۉرسته توریب: سیزلردن قه‌ی بیرینگیز شو تخم‌نی اوچی یا کۉتی بیلن میزنینگ اوستیگه تیککه قۉیاله‌دی؟ دیب سۉره‌بدی.

اۉزیگه مغرور و خودبین قیزغنچاقلر بیرین-کیتین گیرده‌ییب کیلیب، قنچه اۉرینمه‌سینلر، هیچ بیری تخم نی تیککه تاخته‌ته آلمبدیلر!

شونده برچه‌سی خجالت چېکیب، باشلری اېگیلیب قالیبدی. کېین، کولومب اېسه تخم‌نی آلیب، اوچی (یا کؤتی)نی سېکین میزگه اوریب، آزگینه سیندیریبدی و اؤشه سینگن یېریده، اونی میزنینگ اوستیگه تیککه قؤییبدی. مجلسده‌گیلر اونی تحسین قیلیبدیلر. کېین کریستف کولومب خودبین قیزغنچاقلرگه قره‌ته دېبدی:

– منه شوگینه ایش بیرته‌نگیزنینگ قؤلیدن کېلمه‌دی. بیراق اېندی بو ایش برچه اوچون آسان بؤلدی. هربیرینگیز مېن قیلگن ایش یوزه‌سیدن اؤنلب دانه تخم‌نی میز اوستیگه تیککه قؤیاله‌سیزلر، دېبدی!

او سؤزیگه دوام اېتیب، دېبدی:

– امریکانینگ کشفی هم شونداق بیر ایش اېدی. اېندی هرکیم امریکا بؤیلب باراله‌دی!

شونی بیلینگ، بیرینچی ایشلر دایم قیین و بشقه‌لرگه اؤرنک و آسان بؤله‌دی!!

«کریستف کولومب»

۹

چارلی چاپلین دېیدی:

اوزاق مدت قشاّقلیكدن سۋنـگ بـایـلـیـكـكـه اېریشدیم. شونده قوییده‌گیلرنی اۋرگندیم:

– پول بیلن ساعت ساتیب آلیش ممكن؛ بـیـراق وقتنی اېمس.

– مقام و منصب ساتیب آلیش ممکن؛ بیراق حرمتنی ایمس.

– کتاب ساتیب آلیش ممکن؛ بیراق بیلیم نی ایمس.

– داری ساتیب آلیش ممکن؛ بیراق ساغلیق نی ایمس.

– اوخلش توشگی‌نی ساتیب آلیش ممکن؛ بیراق تینچ اویقونی ایمس....

– کیشیلرنینگ ارزش–اعتباری بایلیککه ایمس، معرفتی‌گه باغلیق.

۱۰

یماندن هم ایزگولیک(یخشیلیک) چیقرکن!

بیر جنایتچی بیر کیشینی اؤلدیرگـن ایـدی. او قاچیب، آواره بؤلیب، توریاق بیلن بیرته جنده کییمـده یوز–قؤلی افلاس، چرچب–هاریب ازآنچه قاریلیب بیـر شهرچه‌گه ییتدی. نیچه کوندن بیری هـیـج نـرسـه ییمه‌ی، جدا آچ ایدی.

او، بیر میوه ساتوو دکانی قرشی‌سیده تـوردی و بیریک–بیریک(کته–کته) تازه مالته‌لرگه تیلموردی. بیراق، ساتیب آلیشگه پولی یؤق ایدی.

شونینگ اوچون، میوه ساتووچیدن کوچ بیلن یـا تیلنچیلیک قیلیب، مالته آلیشده ایکّیله‌نـیـب تـورگـن ایدی.

قؤلی چؤنتگیده‌گی چاقو تیغه‌سینی لمـس قـیلـه

توریب، بیردن بیر مالته‌نی کۉز اۉنگیده کۉردی.

اختیارسیز چاقونی چۉنتیگیده قۉییبـېـردی و ... مېوه ساتووچی‌نینگ قۉلیدن مالته‌نی آلدی.

مېوه ساتووچی دېدی: آش بۉسیـن، یـېپ! پـول ایسته‌مه‌یمن.

اوچ کوندن سۉنگ، قاچقینیدی آدمکش ینه مېوه ساتووچی‌نینگ دوکانچه‌سی قرشی‌سیده تاپیلدی.

بو سفر(دفعه) دُکان اېگه‌سی هیچ بـیـر نـیـمـه دېمسدن، دراو نېچیته مالته قۉلیگه قۉیدی.

قاچقین(فراری) آغزینی آچیب بیر نیمه دېماقچی بۉلدی، بیراق جیملیکده مالته‌لرنی یېب، تېزده کېتدی.

کېچقورون دُکان اېگه‌سی دُکانینی ییغیشتیریـش چاغده، کۉزی بیر کونده‌لیک(روزنامه)نینگ بیرینـچـی بېتیگه توشدی.

مېوه ساتووچی کونده‌لیکده‌گی باسیلگن عکسنـی کۉریب تانیدی و حیرتدن قاتدی.

عکس، اوندن تېکین(مفت)گه مالته آلـه دیـگـن جنده کییملی کیمسه اېدی!

عکس‌نینگ تگیده کته حرفلر بیلن: قاچقـیـنـدی قاتل، اونی تانیتگن کیشیگه کته مبلغ ساورین(جایـزه) هم بېریلیشی یازیلگن اېدی. مېوه سـاتـووچـی دراو پولیس‌گه تیلفون قیلدی.

پولیسلر نېچه کون دُکان تېگره‌گـیـده پـایـلـب، کمین قیلدیلر.

اوچ-تؤرت کوندن ساره جنایتچی اېرکـک یـنـه دُکان قرشی‌سیده کؤریندی. او کونده‌لیکده باسیلـگـن اؤشه کییم‌نی کییگن اېدی.

او، غیرعادي وضعیتنی سېزگن اېـدی چـاغـی، تېگره‌ککه باقدی.

ساتووچی و پولیسلر دقـت بـیـلـن قـاچـقـیـن جنایتچینی کوزه‌تماقده اېدیلر. او توستدن تؤخته‌دی و چؤنتگیدن چاقونی چیقه‌ریب، یـېـرگـه تشـلـه دی.

قۉللرینی کۉترگن حالده، تینچگینه پولیسلر قورشاوی ایچیگه باریب، هیچ قنداق مقاومت‌سیز اوشلندی.

اونی آلیب کېته یاتگنلریده، ساتووچی نینگ قولاغیگه سېکین شیبیرلب: اۉشه کونده‌لیکنی مېن آلدینگگه قۉیگن اېدیم. باریب ارقه‌سینی اۉقیب کۉر، دېدی. کېین اۉته راضی حالت‌ده ایلجه یگنچه پولیس‌نینگ موتریگه میندی.

ساتووچی شاشیب(عجله بیلن) باریب، کونده‌لیکنی چیقردی. صفحه‌نینگ ارقه‌سیده قۉلده یازیلگن نېچه سطر یازوونی کۉردی. اونده شونداق یازیلگن اېدی:

مېن قاچه–قاچه چرچه‌دیم. مالته‌لرینگدن تشکر. اۉزیمنی اۉلدیرماققه اېندی تصمیم آلماق پیتی، سېنینگ آق کۉنگیل‌لیگینگ مېنگه تأثیر قیلدی. قۉی، مېنی تاپیش اوچون بېریله‌دیگن ساورین، محنتلرینگ اجری بۉلسین!

۱۱

اریلر ملکه‌سی!

ایشچی عسل اریلر گروهی اویه‌لری آلدیگه یېتیب کېلیب قره‌سه‌لر، سب-سریغ یات بیر اری (زنبور) «وز-وز»لب تورگن اېمیش. اریلر حیرتله‌نیب، بیرته‌سی یات اریدن:

– سېن کیم سن و بو یېرده نیمه قیلیه سن؟ دېب سۋره‌بدی.

– مېن هم سیزلردېک بیر اری من و سیزلر بیلن یشه‌ماقچی‌من، دېب جواب بېریبدی یات اری «وز-وز»لب.

کېین بال اریلر و یات اری اۋرته‌لریده شوانداق سۋراق-جواب بۋلیبدی:

– سېن هم بیزدېک اری بۋلسنگ، گُللردن بال

(عسل) ییغاله‌سن‌می؟ دیب سۉره‌بدی بیر اری.

– یۉق! دیب جواب بیریبدی یات اری «وز-وز»لب.

– خۉش، سین عسلی بار گللرنی تاپیب، تنله ی آله‌سن می؟

– یۉق!

– أیت-چی، اویه قورماق قۉلینگدن کیله دی می؟

– یۉق!

– خۉب، اویه قۉروقمالليگی یا بله‌لرنی باقیش قۉلینگدن بلکه کیلر؟!

– یۉق!

– خۉش، اونده سینینگ نیمه کمالینگ بار؟

– مینینگ قۉرقینچلی «وز-وز» تاووشیم و زهرلی نیشیم بار! دیبدی غۉرده‌ییب یات اری.

شونده اریلر اره‌سیدن بیرته هوشیارراغی کنایی

آهنگ‌ده شونداق دېبدی: بو اری، اوشبو خاصیتی بیلن فقط اویه‌میزنینگ ملکه‌سی بۉلاله‌دی، خلاص!!

۱۲

بیرلیک و ترقاقلیک

اولکن سوو تاشقینی بار کوچی بیلن سای بـۉیـی تاشلاق(سنگلاخ) ایچیگه آقیب کېلدی. تـاشـلاقـده آقیش پیتی، تاشقین تۉلقینلری اۉنگده‌گی و سۉلده‌گـی همده آلدده‌گی تاشلرگه کوچلی ضربـه لـر بـېـریـب، تاشلرنی بیر-بیریگه اوریب، سوریب آلغه یـوگـورردی. نتیجه ده جدا هیبتلی شاوقین هم اونیـنـگ کـوچ و تۉلقونلریگه قۉشیلردی. بوتون فضانی اوشبو هیبتـلـی شاوقین تۉلدیرگندی.

شونده تاشقین اۉز کوچی، تۉلقینلری و هیبـتـلـی شاوقین-سۉرانینی کۉریب، تاشلاققه ضربـــه لـر اوره

توریب، مغرورلرچه:

– ای ببچاره تاشلاق! سېنگه ضربه بېره‌دیگن بو کوچلی یوکسک تۉلقونلر و هیبتلی تاووشیم‌نی بیر قره. بوتون فضانی تۉلدیریب، برچه مخلوقاتنی تیتره‌تیب قۉیگن، دېب طعنه قیلدی!

تاشلاق هم بۉش کېلمه‌ی، او هم مغرورلرچه:

– ای ببچاره تاشقین! کوچیم، تۉلقینیم و شاوقینیم بار، دېب من–منلیککه بېریلیب، کۉپ هم تومشوغینگ کۉککه کۉته‌ریلیب قالمه‌سین. بولرنینگ برچه‌سی مېنینگ برکتیمدن دیر. اگر مېن بۉلمه سم، سېنده هم بو هیبت و صلابت قالمه یدی، دېدی تاشقین‌گه!

شونداق قیلیب، بیر آز چاغ اۉتدی. سوو تاشقینی شاوقین–سوران قیلیب، هرتمانگه سکره ب، تۉلقونله‌نیب، تاشلاقدن چیقیب تېکیس یېرگه آقیب باردی. اېندی اېسه، تاشقین یوواش و جیمگینه، هیچ

قنداق تؤلقون‌سيز بير مرامده تېکيس آقيب باريب، نهايت کېنگ يېرگه سينگيب کېتدی!

آرتده اېسه، تاشلاقده هم سوو تاشقينی اؤتيب کېتگندن سؤنگ، بوتونله‌ی جيم-جيتليک حکمران اېدی. بوتون تاشلاق‌نينگ ميده يو-کته تاشلری قوياش‌نينگ جزيريمه ايسيغيده قيزيب، ققشب ياتگن اېدی.

هه، تاشقين و تاشلاق بيرليگده، کته کوچ، اولکن تؤلقونلر و هيبتلی شاوقين-سورانّی نمايشگه قؤيگن اېديلر. بيراق، اولر بير-بيريدن اجره لگنده، برچه نمايش هم توگب قالدی!

۱۳

وفالی عیاللر قۉرغانی‌نینگ ایرتگی

آلمان‌نینگ وینسبرگ شهریده «وفالی عیاللر قۉرغانی» آتلی بیر قۉرغان(قلعه) بار. بو قۉرغان حقیده، ایل دایم فخرله‌نیب أیتیب یورگن عجایب بیر ایرتک(افسانه) بار.

میلادي ۱۱۴۰ –ییلی شاه اوچینچی کنراد شهرنی ایگلله‌یدی. برچه اولوس قۉرغانگه پناه ایلته‌دیلر. شونده یاو قوماندانی، فقط عیاللر و باله‌لرگه قۉرغاندن چیقیب کیتیش‌گه رخصت بیریله‌دی، دیب خبر بیره‌دی. شونینگدیک، ایرلیک(جوانمردلیک) یوزه‌سیدن اولرگه اۉزلری بیلن، فقط هرکیم یلغوز اۉز کوچیگه یره‌شه کۉته‌ره‌آلگن شرطی بیلن، اینگ قیمتلی بایلیکلرینی هم آلیب کیتیش اوچون رخصت

بېریله‌دی.

هر بیر خاتین اۋز اېرینی ارقه‌سیگه کـۋتـه ریـب آلیب قۋرغاندن چیققنیده، صحنه‌نی اۋته حیرت بیـلـن کوزه‌تیب تورگن قـومانـدان نینگ قیـافـه‌سی کۋررلی اېدی!....

بویداق(اویلنمه‌گن، مجرد) عیاللر هم آتـه، اکـه، اوکه یا هم یقینلرینی ارقه‌لریگه کـۋتـه ریـب آلـیـب کېتماقده اېدیلر.

شاه‌نینگ کولگیسی کېله‌دی و سۋزیده تـوریـب، اولرگه کېتیشگه رخصت بېره‌دی.

اوشبو قۋرغان اۋشه کېز(زمان)دن بوگـونـگـچـه «وفالی عیاللر قۋرغانی» آتی بیلن تانیـلـیـب، دانـگ تره‌تگن.

او اېل تیریکلیگی‌نینگ اېنگ قیمتلی نرسه سـی پول و مادي بایلیکلر اېمسدی. او هۋشلی خلق آلدیده اېنگ قیمتلی بایلیک، اۋز عـزیـزلـری حـیـاتـیـنـی

قوتقه‌ریش ایدی. بونداق ایزگو خصلت هرقنداق تحسین‌گه لایق دیر.

۱۴

«نیویارک تایمز» مجله‌سی ساورینی‌نی آلگن اینگ قیسقه داستان

بیر سیاح، تانیقلی بیر زاهدنی زیارت قیلماق اوچون بیر قیشلاققه باردی. زاهدنی ایخچم گینه کیچیک بیر اتاقده یشه‌یاتگنی‌نی کۉردی. اتاق کتابلردن تۉله ایدی. اوندن تشقری، بیر میزچه و اوزونچاق اۉریندیق‌قینه هم کۉرینردی. شونده سیاح زاهددن:

– اویی‌نگیزنینگ بویوملری قه‌یرده؟ دیب سۉره‌دی.

زاهد ایسه: سینینگ بویوملرینگ قه‌یرده؟ دیب

سؤره‌دی.

– مېن بو یېرده مسافرمن، دېدی سیاح.

– مېن هم ...!، دېدی زاهد.

۱۵

سلطان محمود غزنوی و دادخـواهـلـیـک چاغیده‌گی اوچته ایستگی:

تونلرنینگ بیریده سلطان محمود غزنوی قنـچـه اؤرینمه‌سین، اوخلالمه‌دی. نوکرلرگه دېیدی: بیـراوگـه ظلم بؤلگن، چاغی. بارینگلر اونی تاپیب کېلتیرینگلر! نوکرلر بیرآز ایزلب، قَیتیب کېلیب، دېدیلر:

– سلطان ساغ بؤلسینلر، دادخواه‌لیک قیله‌دیگـن کیشی‌نی تاپمه‌دیک.

بیراق سلطان تغین اوخلالمه‌دی. اؤزی توردی و

المشمه(مُبدل) کییم بیلن چیقدی. سرای(ارگ، سلطان قصری) ارقه‌سی و حرمسرای‌نینگ یانیده بییر ناله اېشیتدی:

– یا تېنگری! محمود حاضر ندیم لری بیلن سرایده اؤلتیرگن و اونینگ سرایی یقینیده شونداق ظلم بؤله‌دی.

سلطان بو سؤزنی اېشیتیب، دېدی: نیمه دېیسن؟ منه مېن محمود من و سېنینگ اوچون کېلگنمن. أیت –چی، گپ نیمه‌دی؟

او کیمسه دېدی:

– مېن آتینی بیلمه‌یدیگن، سېنینگ یقینلریدن بیر کیشی تونلری اوییم‌گه باستیریب کېلیب، زؤرغه خاتینیم‌گه اذیت و آزار بېره‌دی.

– حاضر او قه‌یېرده دیر؟

– کېتگن بؤلیشی کېره‌ک.

سلطان دېدی: هرقچان او ینه کېلسه، مېنی خبر

قیل و مظلوم کېمسه‌نی سرای ساقچیلریگه تانیتیب:

– هرقچان بو آدم مېنی ایسته سه، مېنگه یېتکه‌زینگلر، حتی نمازده هم بۉلسم–ده.

اېرته‌سی تون اۉشه قوماندان ینه بېچاره اېرککنینگ اوییگه باردی. بېچاره اېرکک سلطان سرایی تمان یوگوردی. سلطان محمود اېسه یلنغاچ قیلیچنی قۉلگه آلیب جۉنه‌دی. اوی‌نینگ یقینیده یېتگنیده، قوماندان‌نینگ عیش–عشرت تاووشینی اېشیتدی. چراغنی اوچیریب تورینگلر، دېب بویروق بېردی. کېین اۉشه ظالم‌نی قیلیچ بیلن اۉلدیردی.

کېین، چراغنی یاقینگلر، دېب بویروق بېردی. او اۉلگن‌نینگ یوزیگه باقدی. باققن بیلن آق باشنی سجده‌گه قۉیدی.

کېین اوی اېگه‌سیگه: جدا آچ من، بیر پرچه نان کېلتیر، دېدی.

اوی اېگه‌سی عرض قیلدی:

– سېندېک بیر سلطان، مېندېک بیر کمبغل‌نینگ نانی‌گه قنداق قناعت قیله‌سن؟

سلطان دېدی: بارینگنی کېلتیر.

اېر بیر پرچه نان کېلتیردی. او چراغنی اؤچتیریب، قَیتیب یاقتیرگنی، سجده قیلیش و نان ایسته‌گنی‌نینگ دلیلی‌نی سلطان‌دن سؤره‌دی. سلطان محمود دېدی:

– اؤشه تون سېنینگ ماجرانگ‌نی اېشیتیب، مېنینگ سلطنتیم زمانیده بونداق ایشگه، اؤغیللریمدن اؤزگه کیشی جرأت قیلالمه‌یدی، دېب اؤیله‌دیم. شو اوچون، آته‌لیک مهری عدالت اجراسیگه تغین مانع بؤلمه‌سین، دېب چراغنی اؤچیرتیردیم. چراغ یاقیلگندن سؤنگ، قره‌سم اؤغیلیم اېمس، اؤزگه کیشی اېکن. شو اوچون شکرانه سجده قیلدیم.

بیراق اؤشه کېچه‌ده مېنینگ یورتیمده شونداق ظلم بؤلیشیدن خبر بؤلگندن سؤنگ، سېنینگ

دادینگ‌گه یېتیب، عدالت قیلمه‌گونیمچه، طعامگه لـب تېگیزمه‌یمن، دېب تېنگریگه آنت ایچگن اېدیم. نـان ایسته‌گنیم سببی شو اېدی. اۉشـه پـیـتـدن بـېـری حاضرگچه هیچ نرسه یېمه‌گنمن.

۱۶

قنداق اۉرگه‌نیش کېره‌ک؟

مولوي بلخي–رومي دېیدی:

آدمـی فـربـه شود از راه گوش

جانور فربه شود از حلق و نوش

روایت قیلیشلریچه، بیرکونی بیر ییگیت بـویـوک فیلسوف سقراطنینگ قاشیگه کېلیب دېدی:

– سیزدن فلسفه‌نی اۉرگه‌نیش ایسته‌یمن.

سقراط دېدی: یقین بیلن کېلدینگ می؟

– هه! دېب جواب بېردی ییگیت.

شونده سقراط ییگیتنی بیر حوض قاشیگه آلیب باریب، دېدی:

– باشینگنی سووگه تیق!

ییگیت باشینی سووگه تیقدی. بیرآزدن سۉنگ، سقراط ییگیت‌نینگ بۉینیدن توتیب، باشینی سووده توتیب توردی. نېچه دقیقه‌دن سۉنگ، ییگیت‌نینگ نفسی کوییب، بۉغیق حالت‌دن قوتیلماق اوچون قۉللرینی قیمیرله‌تردی. شونده سقراط ییگیت نینگ بۉیننینی قۉیبېردی.

ییگیت نفس–نفس اوریب، باشینی سوودن چیقاردی و سقراطدن اوشبو ایشی‌نینگ دلیلینی سۉره‌دی.

سقراط جواب بېردی: اۉشه پیتده بوتون وجودینگ بیلن نیمه‌نی ایستردینگ؟

– هوانی‌گینه ایستردیم، خلاص!

سقراط دېدی: اېندی اوییینگ‌گه بار و بو حقده

یخشیلب اؤیله. اگر فلسفه‌نی هم شونداق بوتون وجودینگ بیلن ایسته‌سنگ، اؤشنده مېنینگ قاشیمگه کېل و مېن سېنگه فلسفه اؤرگه‌ته‌ی!

۱۷

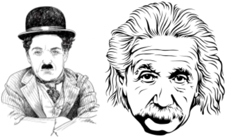

انشتین بیلن چارلی چاپلین اؤرته‌سیده گی سوال و جواب!

بیرکون دنیاده دانگ تره‌تگن مشهور فیزیک عالمی «آلبرت انشتین»، جهان‌گه مشهور سینما کومیدینی «چارلی چاپلین»گه دېدی: سېن، مشهور بؤلگنینگ سببی‌نی بیله‌سن می؟

سببی، سېن سۉزله‌مه‌یسن، بیراق ایل سۉزینگنی توشونه‌دی، دېبدی!

شونده چارلی چاپلین کولیب جواب بېرگن: سېن، مشهور بۉلگنینگ سببی‌نی بیله‌سن می؟

سببی، سېن سۉزله‌یسن، بیراق هیچ کیم سۉزلرینگنی توشونمه‌یدی!!!

۱۸

قوش‌لر مناظره‌سی!

آچلیکدن اۉلیم حالیده بۉلگن بورگوت، سۉنگگی نفسلرینی ترتماقده ایدی.

قرغه و کرکس ایسه کییک‌نینگ أینیگن اۉلکسه (لاشه)سینی یېماقده ایدیلر.

بیر یاغاچ(درخت)نینگ شاخه‌سیده ایسه عقللی بایقوش اولرگه باقردی.

قرغه بیلن کرکس بایقوشگه باقیب، دېدیلر: بو اخماق بورگوتنی قره، اؤزی‌نینگ اخماقلرچه(احمقانه) غروری طفیلی جان بېرماقده! بیز بیلن کېلیب همطباق بؤلگنیده، اؤلیمدن قوتیلردی. حال و کونینی کؤر! سېن بورگوتنی ینه هم قوشلرنینگ سلطانی، دېب بیله‌سن می؟

بایقوش اولرگه قره‌ته دېدی:

– بورگوت، نې کرکس‌دېک اؤلکسه خور و نې هم قرغه کبی اؤغری دیر. اولر بورگوت دیر! آچلیکدن اؤلسه اؤله‌دی، بیراق (اما) اصلیتی‌نی قؤلدن چیقرمه‌یدیلر. بورگوتلرگه کؤره، قنداق یشَش مهم دیر، نې قنچه یشش!

بیز انسانلرنینگ تورموشیمیز هم خودی بورگوت‌دېک بؤلیشی کېره‌ک، قنچه تیریک ایکنیمیز مهم ایمس، مهمی اینگ یخشی شکلده یششیمیز کېره‌ک.

۱۹

ایش باشدن بوزوق ایکن!

بیر میخ اوچون، بیر تقه(نعل) توشدی،
بیر تقه اوچون، بیر آت ییقیلدی،
بیر آت اوچون، بیر آتلیق ییقیلدی،
بیر آتلیق اوچون، بیر اوروش ییىنگیلدی،
بیر ییىنگیلگن اوچون، بیر اؤلکه یؤق بؤلدی،
و بونینگ برچه‌سی، میخنی یخشی قاقمه گن کیشی اوچون ایدی!

۲۰

صائب تبریزی دن چیرایلی بیر بیت

میرزا صائب‌گه مشهور میرزا محمد علی هجـري اۉن بیرینچی عصرنینگ دانگ تره تـگـن یـېـتـوک پارسی‌گوی شاعرلریدن دیر. شعرلری‌نینـگ اسـاسـي قسمی پارسچه بۉلیب، آنه تیلیده‌گی تورکچه شعرلـری آز دیر (چمه‌سی ۲۰ ته غزل).

او تبریزده توغیلیب، هجري ۱۰۸۶ییلی اصفهانده اۋلگن. قبری شو شهرده دیر.

صائب هرات، کابل و هندوستان‌گه سفر قیلیب، بیرمدت شاه‌جهان سراییده هم یشه دی. کابل وصفیده شعر هم یازگن.

صائبنینگ تورکچه غزللریدن بیر چیرایلی بیت:

توتولموش کۋنلومو جام اِیله شادان أیله‌مک اۋلماز
ایل اِیلن پسته‌نین آغزینی خندان أیله‌مک اۋلماز
تبریزلیک صائب

أیریم سۋزلر معناسی:

کۋنلومو: کۋنگلیم‌نی؛

اِل/ ایل: قۋل؛

اِیلن: بیلن

۲۱

عبرتلی حکایت

قدیم زمانلرده بیلیملی بیر پادشاه بار ایکن. بیرکونی او، یۉلاوچی(رهگذر)لرنینگ مناسبتی نی بیلماق اوچون یۉل‌نینگ اۉرته‌سیده ییریک(کته) بیر تاشنی قۉییب، اۉزی بیر پَنه‌ده بېکینیب(یشیرینیب) پایلب اۉلتیریبدی.

أیریم بایلر، تاجرلر و پادشاه‌نینگ ندیملر و منصبدارلری یۉلدن اۉته توریب، تاش آلدین پرواسیزلرچه(بی‌پروا) اۉتیبدیلر. أیریم کیمسه لر هم تاش آلدیدن اۉته یازیب، غور-غورلب: بو قنداق نظم‌سیز شهر دیر. بو شهر حاکمی قنچه‌لر کفایت‌سیز و بېکاره، دېب شونداق اۉتیب کېتردیلر!

یۉلاوچیلرنینگ تاش آلدیدن اۉتیب-قَیتیشلری

کون بۇیی شونداق دوام ایتیبدی. کیچقوروون بیر قیشلاقلیک کیمسه(کیشی، شخص) ارقه‌سیگه میوه-چیوه کۉته‌ریب کیلیبدی. او تاش آلدیگه ییتگنده، ییلکه‌سیده‌گی یوکینی ییرگه قۉییب، بیر عمللب تاشنی یۉل چیکّه‌سیگه سوریب قۉییبدی.

شونده توستدن(ناگهان) قیشلاقلیک‌نینگ کۉزی تاش تگیده قۉییلگن بیر خلته‌چه‌گه توشیبدی. او خلته‌نی شونداق آچیب قره‌سه، ایچی تۉله آلتون و اینجو(جواهر)لر ایمیش! بیراق(اما، لیکن)، خلته ایچیده بیر قیسقه نامه هم بار ایکن. نامه‌ده شونداق یازیلگن ایکن:

«انسان تورموشی اۉزگرشی(تغییری) اوچون، هر بیر تۉسیق(مانع) و قیینچیلیک بیر شانس بۉلیشی ممکن!»

۲۲

جاپانده یوز بېرگن چین بیر داستان

بیر کیشی اویی‌نینگ دیوارنی قیته قورماق اوچون بوزردی. جاپانچه اویلر یغاچدن یَسلگن بۆلیب، دیوارلر اره‌لیغیده بۆشلیغی بار. بو آدم دیوارنی بوزر چاغده، ایاغیگه بیر میخ کیریب قالگن بیر کلته‌کېسککه(کلاس، چلپاسه‌گه) کۆزی توشدی.

یوره‌گی کوییب، بیر زوم(لحظه) سینچکاو بۆلدی. میخنی دقت بیلن تېکشیریب قره‌سه، میخ بوندن ۱۰ ییل بورون، اوینی قوریش پیتیده دیوارگه قاقیلگن ایکن!!

نیمه یوز بېرگن ایکین؟!

کلته‌کېسک بیر قارانغو یېرده حرکت‌سیز، بونداق وضعیتده ۱۰ ییل تیریک قالگن اېمیش!!!

انسان تصوریگه سیغمـه یـدیـگـن درجـه ده امکان‌سیز نرسه!

بوندن اۉته حیرتلنگن کیشی ایشینی تۉخته‌تیـب، کلته‌کېسک‌نی کوزه‌تیب توریب، اۉزیچه: بـو مـدتـده نیمه قیلرکن؟ قنداق قیلیب و نیمه یېرکن؟ دېب!

کلته‌کېسکنی کوزه‌تیب، حیرت عالمیـده اۉیـلـب تورگن بیر پیتده، توستدن(ناگهان) آغزیگـه مـونـچـه یېمک تیشله‌گن ایکینچی کلته کـېـسـک کـېـلـیـب قالیبدی!!!

جاپانلیک ایرکک کېسکین بېضاوطه(منقـلـیـب) بۉلیبدی.

اۉن ییل اسره‌ش- اوه‌یلش! قـنـداق عـجـایـب سېوگی! قنداق بیر گۉزه‌ل سېوگی!!

بیر کیچیک جـانـــزاد شونچه لـیـک بـویـوک سېوگیسی بۉلسه-ده، اونده چیندن اینتیلگنـیـمـیـزده، بیزلر بو ییریکلیگیمیز بیلن قنچه سېوگیمیز بۉلردی؟!

۲۳

چین سېویشگنلر!

بیر چال، کمپیری بیلن نهایت قشاقلیکـده یشـر اېکنلر.

اوخلش پیتی چال‌نینگ کمپیری، ساچلـریـنـی تره‌ش اوچون بیر تراغ ساتیب آلـیـب بـېریشـیـنـی ایسته‌دی.

چال اېسه کمپیریگه مونگلی(حزن آمیز) باقیب:

– ساتیب آلیب بېرالمه‌یمن. ساعتیم نینگ باغـی اوزیلگن، حتی شونگه ینگی باغ(بند) آلالـمـه یـمـن، دېدی.

کمپیر بۉلسه کولیم سیره ب قـۉیـیـب، جـیـم بۉلدی... اېرته‌سی، چال ایشی توگه‌گـنـدن سـۉنـگ بازارگه باردی. او ساعتینی ساتیب، خاتینی‌گه بـیـرتـه

تراغ ساتیب آلدی...

قۉلیده تراغ اویگه کېلگن پیتده حیـرت بـیـلـن باقسه، خاتینی ساچلرینی کلته قیلدیریـب، اونـیـنـگ ساعتیگه ینگی باغ آلگن ایمیش!

اولر هنگ و منگ بۉلگن حالده، یاش آقـیـزیـب بیر-بیرلریگه باقر ایمیشلر.

کۉز یاشلری، قیلگن ایشلری بیکارگه کېتگنیـدن ایمس، بلکه اولر بیر-بیرلرینی بیر برابر سېوگنلـریـدن همده هر بیری بشقه‌سی‌نینگ قووانچی اویی(فکـری) ده ایکنلریده ایدی.

ایسیمیزده بۉلسین:

اگر بیراونی سېوسنگ یا هم بیراو سېنی سېوسه، اونینگ قووانچی اوچون اینتیلیشینگ کېره‌ک....

چین سېوگی سۉزده ایمس، عملده؛ بیر تمـانـدن ایمس، ایکله تماندن بۉله‌دی!

۲۴

حکمتلی آو(شکار)!

افریقا بومیلری یغاچ(درخت) تنه‌سیده بیر نېچه چوقور کاولب، اولرنینگ ایچیگه نېچیته یانغاق قۋیه‌دیلر. میمونلر یانغاق یېماقچی بۉلیب، قۉللرینی اۉشه غارگه تیقیب، یانغاقلرنی قۉللریگه قیسیب آله‌دیلر. بو غارلرنینگ آغزی کۉپ تار بۉلیب، مُشتلریده یانغاقلرنی قیسیب اوشله‌گن میمونلر، قۉللرینی اوندن چیقرالمه‌یدیلر.

اولر شاوقین-سۉران سالیب، اۉزلرینی اویاق-بویاققه حرکت بېرسه‌لر-ده، بیراق قۉللرینی آچیب یانغاقلرنی تشلب، تېزده بو مخمصه‌دن قوتیلماقنی، اصلا اۉیلالمه‌یدیلر(عقللری یېتمه‌یدی)! نتیجه ده، میمونلر افریقا آوچیلری اۉلجه‌سی بۉله‌دیلر.

چیمدیم: بیزنینگ ایشانچلر، اؤیلر و اېریشیلیشی ناممکن بؤلگن ایستکلریمیز، بیزنینگ یانغاقلریمیز دیر. اگر اولرنی قؤیبېرسک، قوتیلب اېرکین بؤله‌میز. بیراق، بیز اولرنی قؤیبېرالمه‌ی، اؤیلریمیزنینگ قماغیده اسیرمیز!

۲۵

باله‌لیک عبرتلی ماجرالریدن

انگلیس بویوک سیاستچیسی وینستون چرچیل اؤزی‌نینگ اېسده‌لیک کتابیده شونداق یازه‌دی:

اؤن بیر یاشلی باله بؤلگن کېز(وقت، چاغ)لریمده، بیرکونی مکتب‌نینگ اوچ کیشی شوخ و سوربیت بله‌سی یؤلیمنی تؤسدیلر. اولر مېنی یخشی سبه لب (اوریب)، پوللریم‌نی هم زوردن آلدیلر.

اویگه باریب، ییغلب کؤزیاشی قیلیب ماجرانی آته‌مگه

أیتدیم.

آته‌م مېنگه تحقیرآمیز باقیب، دېدی: مېن، سېندن بوندن کۆره کۆپراق نرسه کوتگن ایدیم. اوچ کیشی نادان و بیلایی باله‌دن تیاق یېماق چیندن هم شرمنده‌لیک دیر! مېن اۉغلیم‌نی جدا چقّان و اۉتکیر، دېب اۉیله‌گندیم، بیراق ینگلیشگن اېکنمن. کېین او: بو سېنینگ مشکلینگ، اۉزینگ حل قیلیشینگ کېره‌ک، دېدی باشینی قیمیرله‌تیب.

چرچیل یازه‌دی: آته‌م حمایتینی مېندن أیه‌گنیدن سۆنگ، اۉزیم بیرار چاره تاپیشگه عزم قیلدیم. بیرینچی، اولرنی بیرته-بیرته جزاله‌ی آله من، دېب اۉیله‌دیم. بیراق، کېین اولر قیته بیرگه بۉلیب، تغین مېنی ینچه‌دیلر، دېدیم.

توستدن(ناگهان) بیر فکر اېسیمگه توشدی! بازاردن اوچته شکلات ساتیب آلیب، اۉزیم بیلن مکتبگه آلیب باردیم. مکتب رخصت بۉلگنده، سېکین

اولرنینگ آرتیدن یۉلگه توشدیم. اولر ارقه‌لریگه متوجه ایمسدیلر. بیر بۉش کوچه‌نینگ باشیگه یېتگنده، قیچقیردیم:

– هی‌ی‌ی باله‌لر، تاختنگلر!

کېین اولرنینگ قاشیگه باریب، شکلاتلرنی چۉنتگیمدن چیقه‌ریب، هر قیسی‌سیگه بیرته شکلات بېردیم. باشده اولر ایکیله‌نیب، مېنگه شک بیلن باقدیلر. کېین شکلاتلرنی مېندن آلدیلر و تشکر قیلدیلر. مېن دېدیم:

– بیر–بیریمیز بیلن دوستلشسک، نیمه دېیسیزلر؟

کېین، بیرگه قدم اوریب اوی سَری کېتدیک. مېنینگ ایشیم اولرنی خجالتده قۉیگنلیگی بېللی ایدی!

۲۶

ینه جاپانلیکلردن عجایب اؤرنک سؤز

ایکینچی جهان اوروشیدن سؤنگ، جاپان باشلیغلریدن بیریگه شونداق سؤراق بېردیلر:

یورتینگیز، امریکا بیرینچی سفر(قتله، دفعه) اتم بمبی‌نی تشلب پارتلتگن یگانه اؤلکه اېدی. قاعده گه کؤره، سیزلر امریکانینگ اېنگ بویوک دشمنی بؤلسنگیز. اېندی نېگه هیچ قچان »امریکاگه اؤلوم! « شعارینی بېرمه‌یسیزلر؟

او شونداق جواب بېرییدی: شعار بېریش، عملده هیچ بیر ایش قیلالمه‌یدیگنلرنینگ ایشی دیر! اېنگ مهمی، بیزنینگ پاناسونیک تیلفونیمیز امریکا جمهور رئیسی میزی‌نینگ اوستیگه اؤلتیرگنی، بیزنینگ یوتوغیمیز بېلگیسی دیر!!

۲۷

بیلیم، کوچ دیر!

بیر بانکنی اۆغیرلش چاغی، اۆغری بقیردی: «هیچ کیم قیمیرله‌مه‌سین. پوللر، دولت‌نیکی دیر.»

بو سۆز بیلن، برچه‌لر یوواشگینه یېرگه چۆزیلیب یاتدیلر.

بونی: «تفکر یۆریغی» دېیدیلر.

قراقچیلر پوللرنی آلیب یشیرین جایلریگه بارگنلریده، تجارت دیپلومی بۆلگن یاش اۆغری، آلتینچی صنفنی زۆرغه اۆقیگن چله‌سواد کېکسه اۆغریگه: «کېل، اېندی پوللرنی سنه‌یلیک!» دېدی.

کېکسه اۆغری بۆلسه: «شاشیلمه! کۆپ چۆزیلمه‌یدی، شو آقشام تلویزیون اۆغیرلنگن مبلغنی اعلان قیله‌دی» دېدی. بونی «تجربه» دېیدیلر.

اؤغریلر بانکدن چیقیب کېتگندن سؤنگ، بانک مدیری رئیسی‌گه: «دراو پولیسگه خبر بېره من!» دېدی.

بیراق کارکُشته رئیس: «شاشیلمه، بیرآز اؤزیمیز هم اؤلجه قیلیب، ایلگرگی اؤلجه‌لریمیزگه قؤشه‌یلیک. کېین اونی هم اؤغیرلنگن پوللرگه قؤشیب، اعلام قیله‌میز!» دېدی.

بونی «تؤلقون بیلن بیرگه سوزماق» دېیدیلر.

تلویزیون رقمنی اعلان قیلگندن کېین، اؤغریلر پوللرینی سَنب، جدا عصبلری تره‌نگ بؤلیب: «بیزلر جانیمیزنی جبارگه بېریب، ۲۰ میلیون قؤلگه کیریتدیک، بیراق بانک باشلیقلری بیر لحظه‌ده، هیچ قنداق خوف-خطرسیز ۸۰ میلیون قؤلگه کیریتدیلر!»

بونی ایسه «بیلیم، آلتوندن ارزشلی دیر» دېیدیلر.

بیلیم، کوچ دیر.

۲۸

«عـمـر، آقـَر دریــا!» (مقال)

بویوک درامه یازووچی ویلیام شکسپیر دېیدی:

سۉزله‌ی‌آله‌دیگن پَیتیمده دېدیلر: قولاق سال!...

اۉینه‌ی آله‌دیگن چاغیمده، مېنگـه ایشـلـشـنـی اۉرگتدیلر...

بیر ایش تاپگن کېزیمده، اویلندیم...

اویلنگن پیتدیمده، باله‌لر کېلدیلر....

اولرنی توشونگن پیتیمده، مېنی ترک اېتدیلر...!!!

قنداق یششنی اۉرگنگنیم کېزده، تـیـریـکـلـیـک توگه‌دی...!

* ثانیه‌لر قدرینی بیله‌یلیک و گۉزه‌ل یشه‌یلیک.

* پَیت = چاغ = کېز: وقت، زمان

۲۹

میش- میش(شایعه)دن قؤرقینگیز!

ییتی یوز ییل بورون اصفهان شهریده بیر مسجد قورر اېدیلر.

ایش توگب، ایشچیلر بؤلسه قالگن سؤنگگی میده- چویده ایشلرنی قیلماقده اېدیلر.

بیر کمپیر او یېردن اؤتماقده اېدی.

توستدن(ناگهان) کمپیر تؤختب مسجد مناره‌سیگه تیکیلیب: نظریمده مسجد مناره‌سی اېگری دېدی!

ایشچیلر کمپیرگه کولدیلر، بیراق قورووچی اوستا بؤلسه اولرگه بقیریب: جیم بؤلینگ! دېدی.

کېین، یغاچ(چوب) کېلتیرینگلر و ایشچی چارلنگلر! یغاچنی مناره‌گه تیه نتیرینگ! اېندی

برچه‌نگیز بیرگه فشار بېرینگ! هه، فشاااارررر، ینه فشاارررر، ینه بیر آز، هه!!!!

اوستا بو قیلمیشی جریانیده ایزچیل کمپیردن: آنه جان توزوک بۉلدیمی؟ دېب سۉرردی.

بیر نېچه دقیقه‌دن سۉنگ، کمپیر توزوک بۉلدی دېدی. و دعا قیلیب یۉلینی آلیب کېتدی.

شونده ایشچیلر اوستادن: فشار بیلن بو اولکن منارنی تۉغریلش ممکن می؟! دېب سۉره‌دیلر حیرت بیلن.

اوستا قورووچی جواب بېردی: یۉق، بیراق بو بیلن میش- میشلر آلدینی آلیش ممکن!

اگر کمپیر کېتیب، کیشیلرگه منار ابگری(کج) قوریلگن دېگنده، «منار ابگری» دېگن میش- میش بوتون خلایق ایچیده ترقه‌لردی. اونده هیچ قچان منارنی اولوس ذهنیده تۉغریله‌ی آلمس ابدیک. بیراق، حاضر مېن بیرگینه یغاچ و بیرآز کوچ بیلن

منارنی دایم تۆغریلب قۆیدیم!!

میش- میشدن قۆرقینگیز!

تجارت، ایشینگیز و حتی تورموشینگیزده میش- میشدن قۆرقینگیز.

اگر اۆز وقتیده عمل قیلسنگیز، میش-میش نینگ آلدینی آلیب، تورموشینگیز مناره سینی تۆغریله‌ی آلگن بۆله‌سیز.

۳۰

حرامزاده‌لیک!

کونلرنینگ بیریده بیر شیخ تیگیرمانگه باردی.

قره‌سه، تیگیرمان ایشک‌نینگ بۆینیگه باغلنگن و ایشک أیله‌نیب تیگیرماننی یوریتماقده. ایشک‌نینگ بۆینیگه بیر قۆنغیراق هم تاقیلگن ایمیش.

شیخ تیگیرمانچیدن سۆره‌دی: نیگه ایشک‌نینگ

بۉینیگه قۉنغیراق تاقیب‌سیز؟

تېگیرمانچی جواب بېردی: مبادا یورمه ی تاخته‌سه، ایشله‌مه‌گنینی بیلیشیم اوچون!

شیخ ینه سۉره‌دی: خۉش، اگر اېشک تاختب باشینی قمیرلتسه- چی؟

تېگیرمانچی دېدی: شیخ جنابلری، التماس لطفن بونداق حرامزاده‌لیکنی اېشککه اۉرگتمنگ!!!

۳۱

هارون‌الرشید یورتی‌نینگ قیمتی!

روایت قیلیشلریچه، ابن سماک آتلی بیر وعظچی هارون‌الرشید حضوریگه باردی. هارون اوندن اۉگیت و وعظ اېتماقنی ایسته‌دی.

وعظچی دېدی: ای مومنلر امیری! چنقاقلیک پَیتینگ سېنی سوودن منع قیلسه‌لر، بیر آز شربت سوو اوچون

قنچه بېره‌سن؟

هارون دېدی:

– یورتیم‌نینگ یریمی نی!

ینه سؤره‌دی:

– سییدیگینگ قیسته‌گن پیت، اگر سییدیگینگ یؤلی بېرکیلیب(بند بؤلیب) قالسه، اؤشه ایچکن سوونی سییالمه‌سنگ، قوتیلیش اوچون قنچه بېره‌سن؟

– قالگن یریم یورتیم‌نی، دېدی هارون!

– اونده قیمتی بیر شربت سوو و بیر یؤله سییماقچه ارزییدیگن سلطنتگه الدنمه و مغرور بؤلمه‌گین، دېدی وعظچی!

۳۲

جدا قیین و عجایب اۉیین!

بیرکونی روانشناسلیک استادی صنفگه کېلدی و اۉقووچیلرگه: بوگون بیر اۉیین قیلماقچیمیز، دېدی!

کېین او، اۉقووچیلردن بیر کیشی کۉنگیللی (داوطلبانه) تخته قاشیگه کېلسین، دېب ایستهدی.

بیر عیال بو ایشگه حاضر بۉلدی. استاد ایسه اوندن، تورموشینگدهگی اېنگ مهم بۉلگن ۳۰ کیشینینگ آتینی تختهگه یاز، دېدی.

عیال بۉلسه عایله اعضاسی، قوم-قرینداشلر، دۉستلر، صنفداشلر و قۉشنیلریدن عبارت ۳۰ کیشینینگ آتینی یازدی.

کېین استاد، باشقهلرچه آلدینگگه مهم بۉلمهگن اوچ کیشینینگ آتینی لیستینگدن اۉچیر! دېدی.

عیال صنفداشلری‌نینگ آتلرینی اۉچیردی.

کېین استاد، ینه بیش کیشی نینگ آتینی اۉچیرگین! دېب اونگه أیتدی.

عیال اېسه قۉشنیلری‌نینگ آتینی اۉچیردی.

بو اۉچیریش دوام اېتدی. نهایت تخته یوزیگه تورت کیشی‌نینگ آتی قالدی:

آنه، آته، عمریۉلداشی(اېری) و یلغوز اۉغلی...

بوتون صنفنی آغیر جیملیک قمره‌ب آلگن اېدی. اېندی برچه لر، استادنینگ بو ایشی فقط بیر اۉیینگینه اېمسلیگینی بیلر اېدیلر.

استاد اوندن، ینه ایکی کیشی‌نینگ آتینی اۉچیریشنی ایسته‌دی.

عیال اوچون بو جدا قیین ایش اېدی.

او، اۉته بې‌میللیک بیلن آته و آنه سینینگ آتلرینی اۉچیردی.

استاد: لطف اېتیب ینه بیر آتنی اۉچیرینگ، دېب

أیتدی!

عیال قتّیق اضطراب و جدا ناقوله‌ی وضعیتگه توشگن ایدی؛

کۉزیاشی و قلتیراق قۉللری بیلن اۉغلی نینگ آتینی اۉچیردی و کیین های-هایلب قتّیق ییغلشگه باشله‌دی....

استاد اونگه، اۉرنینگگه باریب اۉلتیر، دیب أیتدی.

بیر نیچه دقیقه اۉتگچ، استاد عیالدن سۉره‌دی:

- نیگه عمریۉلداشینگیز آتینی‌گینه قۉیدینگیز؟!!

آته-آنه‌نگیز سیزنی دنیاگه کیلتیریب، اۉلغه‌یتیردیلر و سیز ایسه اۉغلینگیزنی دنیاگه کیلتیردینگیز.

سیز هردایم باشقه عمریۉلداش آلیشینگیز ممکن -کو!

صنف ینه آغیر جیملیککه باتدی.

برچه‌لر عیال‌نینگ جوابینی ایشیتماققه سینچکاو ایدیلر.

عیال اېسه باسیقلیک و سېکین سېس بیلن شونداق جواب بېردی، شیبیرلب:

– بیرکونی آته–آنه‌م یانیمدن کېتگوسیلر؛ اؤغلیم هم اؤلغه‌یگندن سؤنگ اؤقیشنی دوام اېتتیریش یا ایش و یا هم باشقه بیرار سبب بیلن مېنی ترک اېته‌دی.

– دېمک، مېن بیلن بوتون تورموشینی چیندن بؤلیب شریک قیله‌دیگن یلغوز اېرکک، مېنینگ عمریؤلداشیم(اېریم) دیر!!!

برچه صنفده‌گیلر اياققه توریب، اولرگه تیریکلیک حقیقتینی أیتگنی اوچون عیالگه قرسکلر چالدیلر!

جهان خلقی بیلن یخشی بؤلگنینگدن کؤره هم کؤپراق عمریؤلداشینگ بیلن یخشی بؤل!

۳۳

آنه و اۉغیل

بیر اۉغیل آته‌سی اۉلگنیدن سۉنگ، قرّی آنه‌سینی قریلر اوییگه اېلتدی و هرپیتده باریب، اونینگ احوالینی سۉره‌ب تورر اېدی.

بیر یۉله قرّیلر اوییدن، آنه‌سی اۉلوم حالیده اېکنلیگی خبری کېلدی. شونده او آنه‌سی دنیادن کۉز یومیشیدن بورون، اونی کۉرماق اوچون یوگوریب قاشیگه باردی.

اۉغیل آنه‌سیدن سۉره‌دی: سېن اوچون نیمه قیلیشیم کېره‌ک؟

آنه‌سی دېدی: قرّیلر اوییگه بیر بادپکه قۉییشینگنی ایسته‌یمن. چونکه اولرنینگ پکه سی یۉق. یخچالگه اېسه یخشی یېمکلر قۉیگین. کۉپ

آقشاملر طعام ییمسدن اوخله‌دیم!

اۋغیل تعجب بیلن دیدی: اۋزینگ اۋلوم توشگیده بۋلیب، نیگه بو نرسه لرنی میندن ایسته‌یسن؟!

آنه جواب بیردی: هه اۋغلیم، مین بو ایسیقلیک و آچلیککه چیده‌ب، ایندی اۋرگه‌نیب قالدیم. بیراق قریگنینگده باله‌لرینگ سینی بو ییرگه آلیب کیلسه‌لر، سین آچلیک و ایسیققه عادت قیلالمسنگ، دیب قۋرقه‌من!!

۳۴

عجایب عادتلریمیزدن!!

این بادیه از نقش قدم بیشتر است

بی‌چراغ دل آگاه، به این راه مرو!

«صائب تبریزی»

کارل راجرز «انسان بۆلماق» آتلی کتابده دېیدی: اۉزیمگه باشقه‌نینگ سۉزینی بیلیشگه اجازه بېرگن چاغیمده، قنچه‌لر قیمتلی نرسه لرنی قۉلگه کیریتشیم‌نی توشونگن‌من.

بو جمله‌ده ایشله‌تیلگن سۉزلر نظرینگیزده عجیب و غریب تویولر. بیراق انسان اۉزگه‌لرنینگ سۉزینی توشونیشگه اجازه بېریلیش کېره‌ک می؟

هه! شونداق، دېب اۉیله‌یمن.

بیراق، اۉزگه‌لرنینگ سۉزی یا فکرینی توشونیش اۉرنیگه، بیرینچی عکس‌العملیمیز، اولرنی ارزیابلیک و قضاوت قیلیش دیر!

بیراو بیر تویغو، بیر اۉی(فکر) یا بیر عقیده نی بیان قیلگنده، بیرینچی تمایلیمیز شونداق دیر:

چمه‌سی(تخمین) درّاو «تۉغری دیر»؛ «گۉزه‌ل»؛ «احمقانه دیر»؛ «غیرعادي دیر»؛ «غیرمنطقي دیر» و ...لرنی سېزه‌میز!

بیراونینگ أیتگن سۆزی نینگ معناسی نیمه‌لیگینی انیق بیلیش اوچون، اۆزیمیزگه اجازه بېریش جدا آز یوز بېره‌دی.

چیمدیم: بیز بیراونینگ سۆزینی اېشیتیب یا اۆقیب‌آق، توشونیشگه اېمس، شاشیلینچه قضاوت قیلیشگه عادت قیلیب قالگنمیز!

۳۵

سیاست نیمه‌دی؟

بیرکونی بیر عده‌لر چرچیل (ایکی جهان اوروشی زمانیده گی بریتانیا باش وزیری-یارقین) دن سیاستنی تعریفلب بېریشنی ایسته دیلر.

چرچیل اولرنینگ قیستاو(اصرار)یگه بۆی سونیب، یېرده بیر دایره چیزدی و ایچیگه بیرته خۆرازنی

تشله‌دی.

کېین او: بو خۉرازنی توتینگلر، بیراق خۉراز دایره ایچیدن تشقریگه چیقمه‌سین، دېدی!

آدملر قنچه اورینسه‌لر هم، بیراق بو ایشنی بجره‌آلمه‌دیر. چونکه خۉراز تېزده دایره‌دن تشقریگه قاچیب چیقردی.

نهایت، اولر بو ایشده عاجز قالیب، چرچیل‌نینگ اۉزیدن ایش‌نینگ بجریشینی ایسته‌دیلر.

چرچیل اېسه، ایکینچی خۉرازنی بیرینچیسی یانیگه قۉیدی. شونده ایکله خۉراز بیر-بیریگه تشله‌نیب، اوروشه بېردیلر. چرچیل اېسه ایکله‌سینینگ بۉینیدن آسانگینه توتیب، کۉتردی!

– سیاست منه شو، دېدی او!!

چیمدیم: حاضر افغانستان‌ده هم اوشبو یره مس «سیاست» یۉلگه قۉییلگن.

۳۶

ینگلیش ایشانچ، کوچسیزلیک عاملی!

بیر باله حیوانلر باغی مسؤولیدن سؤره‌دی: نېگه بو کته فیلنی بونداق مه‌یین و کوچسیز بیر ایپگه باغلب قۆییب‌سیزلر؟! آزگینه حرکت بیلن فیل آسانگینه اۆزینی آزاد قیلیشی ممکن. بو جدا خوفلی دیر–کو!

فیل سقلاوچی دېدی: بو فیل بو ایشنی قیله‌آلمه‌یدی. چونکه فیل کوچسیز ایپ بیلن باغلنمه‌گن. او درواقع ذهنیده‌گی کوچلی بیر تصور بیلن باغلنگن!

– قنداق بۆلیشی ممکن؟ دېب ینه سؤره‌دی باله.

فیل سقلاوچی دېدی: بو فیلنی کیچیکلیگیده، بیر مدت محکم و یۆغان بیر ارغمچی(ارقان) بیلن باغله‌دیم. فیل ارقاننی اوزیب اېرکین بۆلیشگه قنچه

اورینسه هم، بیراق هیچ کوچی یېتمه‌دی. اۉشه پَیتدن بېری، فیل باشقه اېرکین بۉلیش اوچون اینتیـلـمـه ی قۉیگن. فیل، بو ایش‌نینگ اېپله‌ی‌آلالمسلـیـگـی گـه ایشانیب قالگن!

بیز انسانلر هم شونگه اۉخشش‌میز. اېرکینلـیـک تمان اینتیلیش و کوره‌شیمیزگه تۉسیق بۉلگن قـنـداق دیر اۉی(فکر)لرگه باغله‌نیب قالگنمیز!

چیمدیم: اېرکینلیک و آلغه تمان یوکسـه لـیـش اوچون، ینگلیش و یره‌مس اۉی و ایشانچلریـمـیـزدن قوتیلیشیمیز کېره‌ک!

۳۷

حکایت

اصلی سانسکریتدن ترجمه قیلینگن هند خلـقـی داستانلریدن بۉلگن «قیرق طوطی» کتابـیـدن نـقـل قیلینگن داستان:

روایت قیلیشلریچه، بیر ظالم پادشاه‌نینگ اۉنگ قۉل وزیری سرایدن –أیتیب بۉلمس دلیل اوچون، بیراق معمولگه کۉره «ناموس» مسأله‌سی، دېب تصور بۉله‌دی– قاچگن ایدی. اۉنگ قۉل وزیرنینگ اېگه‌سی (پادشاه)، اونی قنداق قیلیب تاپیب یاساققه یېتکزماق اوچون فقیه‌لیک ریاضتی چېکیب یورگن سۉل قۉل وزیریدن مصلحت سۉره‌دی.

جدا کۉنگلی قره و هوشیار فقیه بۉلگن سۉل قۉل وزیر دېدی: اۉنگ قۉل وزیر حتماً اېگه م یقینلریدن بیری‌نینگ اوییده بېرکینگن. اونینگ تاپماق یۉلی بار. یعنی، یوز باش قۉینی یوز کیشی یقینلرینگیزگه بېرینگ. هرکیم فلان مدتگچه اۉز قۉیینی سقلب کېلتیرسه، فلان ساورین(جایزه)گه اېگه بۉله‌دی دېیلسین. بیراق اونینگ شرطی بار: اۉشه مدتگچه قۉی‌نینگ آغیرلیگی نې کمه‌یگن و نې هم کۉپه‌یگن بۉلسین. و پادشاه اېسه شونداق قیلدی.

قۆیلردن بیری، اۆنگ قۆل وزیر اوییده بېرکیلگن عایله‌گه نصیب بۆلدی. اۆی ایگه‌سی بیلیملی وزیردن: قۆی یېماقدن محروم بۆلمه‌ی، اونینگ آغیرلیگی هـم کۆپه‌یمسلیک اوچون نیمه قیله‌ی؟ دېب سۆره‌بدی.

بیلیمدان وزیر: هرکونی اونگه یېتـرلـیـچـه اۆت بېرگین، بیراق کۆز اۆنگیده بیر بۆرینی هـم بـاغـلـب قۆیگین. اوشنده قۆی اۆتنی یېب سېمیره‌دی و کـۆزی ایسه بۆریگه توشیب، ایتی(گوشتی) سـوو بـۆلـه دی! دېبدی.

اوی ایگه‌سی شونداق قیلیبدی. ساورینني بېریش چاغی یېتدی. قۆیلرنی تارتدیلر، او قۆیی آغیرلیگیـنـی اۆزگرتیرمه‌گن یلغوز کیشی ایدی.

شونده سۆل وزیر پادشاهگه: بو آدم‌نینگ اوییگـه بارینگلر و اۆنگ قۆل وزیرنی تاپینگلر، دېدی. شونداق قیلدیلر و او وزیر یاساققه یېتکه‌زیلدی.

چیمدیم: امریکا و متحدلری تمانیدن میلیاردلرچه

دالر و مینگلرچه عسکر افغانستان اولوسیگه یباریلیب، او تماندن طالبلر و القاعده/ایندی داعش تهدیدلرینی نمایشگه قۉییش مسأله‌سی شو حکایت مضمونی بیلن اۉخششلیگی یۉق میکن؟! سیز نیمه دیسیز؟

۳۸

کیملر پیشرفتینگیزگه تۉسیق دیر؟

مامورلر و ایشچیلر بیر کونی اداره لریگه کیلگنلریده، اعلانلر تخته‌سیده کته بیر اطلاعیه نی کۉردیلر. اونده شونداق یازیلگن ایدی: سیزلرنینگ یوکسه‌لیشینگیز(ترقی، پیشرفت)گه تۉسیق(مانع) بۉلیب یورگن کیشی توناکون اۉلدی! سیزلرنی جنازه مراسمی گه قتنشوو اوچون ایرته‌لب ساعت ۱۰ ده، بیغینلر اوییگه چارله‌یمیز(دعوت قیله‌میز)!

باشیده، برچه‌لر بیر ایشداش(همکار)لری‌نینگ اۉلومی

اوچون قیغوریب قالدیلر. بیراق بیرآزدن سؤنگ، اداره‌ده بیزلرنینگ پیشرفتیمیزگه تؤسیق بؤلیب یورگن کیمسه کیم ایکن؟ دېب سینچکاو بؤلدیلر.

خودّی شو سینچکاولیک، دېیرلی برچه‌نی ییغینلر اوییگه یېتکله‌دی! باره-باره جمعیت کؤپه‌ییب، هیجان هم آرتماقده ایدی. برچه‌لر اؤز آلدیده:

– اداره‌ده بیزنینگ یوکسه‌لیشیمیزگه تؤسیق بؤلگن بو کیمسه کیم ایکن؟ هرحالده، اؤلگنی یخشی بؤلیبدی-ده، دېب اؤیلردی!

برچه‌لر صفده توریب، بیرین-کېتین تابوت یانیدن اؤته باشله‌دیلر. تابوت‌نینگ ایچیگه کؤزی توشگن هر بیر کیشی توستدن(ناگهان) قاتیب قالیب، تیلی توتیلیب قالردی!

تابوت‌نینگ ایچیده بیر آیینه‌نی قؤیگن ایدیلر و هرکیم آیینه‌ده اؤز تصویرینی کؤرردی. آیینه یانیده ایسه اوشبو مضمونده‌گی بیر یازوو هم بار ایدی:

«پيشرفتينگيزگه تۉسيق بۉله‌ديگن فقط بير كيشی‌گينه بار، خلاص. او هم بۉلسه اۉزينگيزسيز! تورموشينگيزنی اۉزگرتيره‌آله‌ديگن كيشی، يلغوز اۉزينگيزسيز. قووانچلرينگيز، اۉيلر و موفقيتلرينگيزگه تأثير كۉرسه‌ته‌آله‌ديگن كيشی فقط اۉزينگيزسيز. فقط سيز اۉزينگيزگه ياردم بېره‌آله‌سيز.»

رئيسينگيز، اۉرتاقلرينگيز، آته-آنه نگيز، عمريۉلداشينگيز يا ايش يېرينگيز اۉزگرگنده، تورموشينگيز اۉزگرمه يدی. تورموشينگيز، اۉزينگيز اۉزگرگن پيتده‌گينه اۉزگره‌دی. سيزنی چېكلته دېگن (محدود قيله‌ديگن) ايشانچلرينگيزنی بيرياققه قۉيينگ و فقط اۉزينگيزگينه تورموشينگيز مسؤولی‌سيز، دېگن نرسه‌گه ايشانينگ. تيريكليگيزده اينگ اساسي رابطه‌آله‌ديگن نرسه، اۉزينگيز بيلن علاقه (رابطه) دير. اۉزينگيز سِينَگ (امتحان قيلينگ). اۉزينگيزنی اسره‌ب -اوه‌يلنگ. قيينچيليكلر و قۉلدن بېرگن نرسه لردن

قۋرقمنگ. تیریکلیگینگیز واقعیت‌لرینی اۋزینگیز توزه‌تینگ. دنیا خودی آیینه‌دېک دیر.

۳۹

ایشانچلی سوینچیق تنلنگیز!

روایت قیلیشلریچه، مولوی بلخي بیر کونی شمس تبریزینی اوییگه مهمان قیلدی. شمس مولانانینگ اوییگه باردی. او، مهماندارلیککه کېره ک برچه نرسه‌لرنی تیار کۋریب، مولانادن سۋره‌دی:

– مېن اوچون چاغیر(شراب) تیارله‌گن‌سن می؟

سېن چاغیر ایچرمیدینگ؟! دېب سۋره‌دی حیرت بیلن مولانا.

– هه! دېب جواب بېردی شمس.

– بیراق مېن بو موضوعنی بیلمس ایدیم!! دېدی مولانا.

– ایندی بونی بیلدینگ، مېنگه چاغیر کېلتیر!

– کېچه‌نینگ بو چاغیده، چاغیرنی قه یېردن تاپه‌من؟!

– خدمتچیلرینگدن بیرینی ییبار، تاپیب کېلسین!

– بو ایش بیلن، خدمتکارلریم آلدیده حیثیتیم بیر پول بؤله‌دی–کو!

– اونده اؤزینگ بار و چاغیر ساتیب آلیب کېل!

– بو شهرده برچه مېنی تانییدیلر. مېن قنداق قیلیب نصرانیلر محله‌سیگه باریب، چاغیر ساتیب آله‌ی؟!

– مېنگه ارادتینگ بؤلسه–ده، مېنینگ راحتلیگیم‌نی تأمینله‌شینگ کېره‌ک. چونکه مېن کېچه چاغیر ایچمه‌گونیمچه، نې بیر نرسه یېاَله من؛ نې سؤزلشه‌آله‌من؛ نې هم اوخله‌ی‌آله‌من.

مولوی‌نینگ شمس‌گه کؤپ ارادتی بارلیگی اوچون، ایگنیگه بیر خرقه تشلب، کته بیر شیشه نی

آستیگه بېرکیتهدی و نصرانیلر محلهسی تـمـان یـؤل آلهدی.

مذکور محله‌گه بارمه‌گونیچه، کیشی مـولـویـگـه سینچکاولیک قیلمسدی؛ بیراق او محلهگـه بـاریشـی بیلن‌آق، خلق حیرتله‌نیب اونی ایزیدن توشدیلر. اولـر، مولوی میخانه‌گه کیریب بیر شیشه چاغیر آلیب، اونـی یشیرگندن سؤنگ او یېردن چیققنینی کؤردیلر.

حالی مسیحیلر محله‌سیدن چیقمه‌ی توریـب، او یېرده یشه‌یدیگن مسلمانلر ایزیدن توشدیلر. لحظه مـه -لحظه اولرنینگ سانی آرتماقده ایدی. نهایت، مولوی اؤزی امامت قیلیب، کونده خلققه نماز بـیـره دیـگـن مسجد قرشی‌سیگه یېتیب کېلدی.

شونده، مولوی‌نینگ آلامـان(تـوده، جـمـعـیـت) ایچیده‌گی رقیبلریدن بیری بقیردی:

– «اي خلایق! نماز پیتی هرکونی اونگه اقـتـدا قیله‌دیگن شیخ جلال‌الدین، نصرانیلر محله‌سیگه باریب

چاغیر ساتیب آلگن!»

او آدم بو سؤزنی أیتیب، مولوی اېگنیدن خرقه‌نی آلدی. اولوس یشیریلگن شیشه‌نی کؤردیلر.

او آدم دوام اېتدی:

– «زاهدلیک ادعاسینی قیلیب، سیز اقتدا قیله‌دیگن بو منافق، شو حاضر چاغیر ساتیب آلیب، اویی‌گه آلیب کېته‌دی.»

کېین، او مولوی‌نینگ یوزیگه توفلب، باشیگه قتیق بیر مشت آشیردی. نتیجه‌ده مولوی نینگ سله‌سی باشیده آچیلیب کېتیب، بؤینیگه توشدی.

خلق بو صحنه، اینیقسه مولوی‌نینگ جیملیگی و خجالتده بؤلگن حالتینی کؤریب، او یلغانچه‌کی زهد و تقوا کییمی بیلن بیر عمر اولرنی الده‌ب یورگنیگه ایشاندیلر. اولرنینگ اؤپکه‌سی(غضبی) قَینب، اونگه یورش قیلماق و حتی اونی اؤلدیریشگه اؤزلرینی شی (آماده) قیلدیلر.

شو چاغده، شمس ییتیب کېلیب، خلققه بقیردی:

– اېي حیاسیز خلق! دیندار و فقیه بیر کیشینی چاغیر ایچکیلیککه عیبلشگه اویالمه‌دینگیزلرمی؟ سیز کؤریب تورگن بو شیشه چاغیر ایمس، سرکه–کو! او هرکونی سرکه قؤشیب ییمک ییېدی!

شونده مولوی‌نینگ رقیبی بقیردی:

– بو سرکه ایمس، چاغیر دیر! دېدی.

شمس شیشه‌نینگ آغزینی آچیب، برچه خلق و جمله‌دن اؤشه مولوی رقیبی قؤلی‌نینگ کفیگه شیشه‌ده‌گی نرسه‌دن بیرآز قویدی. برچه گه شیشه‌ده‌گی سویوقلیک(مایع) سرکه‌دن اؤزگه نرسه ایمسلیگی بیللی بؤلدی.

مولوی‌نینگ رقیبی ندامت چیککنچه باش–باشیگه اوریب، اؤزینی مولوی‌نینگ ایاغی آستیگه تشله‌دی. بشقه‌لر هم مولوی نینگ قؤللرینی اؤپیب، ترقه‌لیب کېتدیلر.

کېین مولوی، شمس‌دن سؤره‌دی:

– نېگه بو آقشام مېنی بو فاجعه‌گه دچار و آبـرو– حیثیتیم‌نی قمارگه اوریشگه مجبور قیلدینگ؟!

شمس دېدی:

– سېن اونگه نازلنه‌دیگن نرسه، سرابـدن اؤزگـه نیمه ایمسلیگینی بیلیشینگ اوچون اېدی. بـیـر تـوده عوام‌نینگ احترام و یانداشووی سېن اوچـون اولـکـن ابدي بایلیک، دېب اؤیلر اېدینگ. حال بو کـه، بـیـر شیشه چاغیر تصوری بیلن او نرسه‌لرنینگ برچـه سـی یؤق بؤلدی. اولر یوزینگگه توفله‌دیلر؛ فـرقـیـنـگـگـه سبه‌دیلر و حتی سېنی اؤلدیریشلریگه آز قالدی!

سېنینگ بو بایلیگینگ(ساده عوام توده‌سی)، انـه شو کېچه کؤرگنینگ اېدی و او بیر زوم(لحظه)ده برباد بؤلدی. دېمک، زمان اؤتیشی و اوضاع اؤزگریشی بیلن اؤرته‌دن کېتمه‌یدیگن بیر نرسه‌گه سویه نـیـشـیـنـگ کېره‌ک!

۴۰

«ساووق اوروش» پیتلریدن

امریکا باشچیلیگیده‌گی «کاپیتالسیم» و بورونغی شوروی اتحاد باشچیلیگیده‌گی «سوسیالسیم» ایکی اشدی قره‌مه–قرشی قطب اؤرته‌سیده گی «ساووق اوروش» ایٔنگ اوجیگه بؤلگن کیٔزلرده، تورلی تبلیغلر و پروپاگندلر قَینه‌گنده قیزیقرلی نرسه‌لر ترقه‌لردی. او اره ده، طنز و فکاهیلر بازاری هم جدا ایسّیق ایٔدی.

امریکا «دموکراسی و انسان حقلری» بیرقداری و شوروی اتحاد هم «تیٔنگلیک و تینچلیک» بیراغداری ایٔدی! غرب تبلیغاتچیلری و عاموی اطلاعات واسطه‌لری دموکراسی یؤقلیگی اوچون شوروی اتحادنی «تیٔمیر دیٔوار ارقه‌سی»، دیٔب لقب بیٔرگن ایٔدیلر! شوروی اتحاد تبلیغاتچیلری هم کرواندن آرتده

قالمه‌ی، امریکانی «جنگری و ژاندارم»، دیب أیتر ایدیلر!

اؤشه کیزلردن، ایسلنگن شو موضوعلرگه تیگیشلی ایکی فکاهی یازه‌من. سیزلرگه مراقلی بؤلسه، دیب اومید قیله‌من:

بیرینچی فکاهی:

امریکا باشلیغلری خلقلریگه قره‌ته دیر ایدیلر: یوره‌گینگده‌گی بار نرسه‌لرنی بیملال أیتیشینگ ممکن، ایرکینگ بار. بیراق میندن نان ایسته‌مه!

شوروی اتحاد باشلیغلری خلقلریگه قره ته: ایسته‌گن نرسه‌نگنی یې، بیراق تیلینگ‌نی تیی!

ایکینچی فکاهی:

أیتیشلریچه، شوروی اتحاددن بیر اِیت (کوچیک، کوپّک) قاچیب، اؤزینی غربی آلمان چیگره سیگه ییتکه‌زیب، چیگره‌دن اوتمان اؤتماقچی ایمیش.
چیگره ساقچیلری اِیتگه قرشیلیک قیلیب، ضمنیده

اوندن سؤره‌بدیلر:

– ای اِیت! کؤز تېگمه‌سین کؤرینیشینـگ کـؤپ یخشی، جدا سېمیز و ساغلام کؤرینه سـن. بـونـدن، تورموشینگ و یېماق–ایچماغینگ او یېرده یـخـشـی اېکنی بیلینه‌دی. اېندی أیت–چی، نېگه غربگه قاچیب کېتماقچی سن؟!

اِیت اېسه:

– سؤزینگیز تؤغری. او یېرده مېنینگ یـېـمـاغ–ایچماغیم جدا یخشی و هیچ قنداق کمچیلیگی یـؤق اېدی، بیراق اولر، مېنی «ابـه لـه گـن» گـه اجـازه بېرمسدیلر. یوره‌گیم یاریلگنگه یېتدی. اېندی غربـگـه باریب بیر آز «ابه‌له‌ی»، دېب جواب بېریبدی!!

چیمدیم: اؤشه امریکا اؤلکه‌میزگه «دموکراسـی» نی ساوغه کېلتیردی. آچ و قشّاق اولوسیمیز هم دولت و بیر–بیرلرینی «سؤکیب–ساوریب»، کـېـچـیـریـنـگ «انتقاد» قیلیش بیلن اَنگل‌لر!!

۴۱

اۏچ آلیشگه حکیم جوابی:

بیر حکیمدن سۏره بدیلر:

– نېگه سېنی قِیینه‌گن کیشیدن اۏچ(انتقام) آلمه‌یسن؟

او ایسه شونداق جواب بېریبدی کولیمسیره‌ب:

– اوچیش بیلن اولاقتیریش اۏرته‌سیده یېر بیلن کۏکچه فرق بار، دېبدی.

اوچسنگ–ده،

اۏزینگ ایسته‌گن یېرگه یېته‌سن.

اولاقتیریلسنگ(تشلنسنگ)،

اولر ایسته‌گن یېرگه باره‌سن.

دېمک، اوچیشنی اۏرگه‌نیشیمیز کېره‌ک...!!

۴۲

رذیللرچه حیله!!

روایت قیلیشلریچه: هندوستان پایتختی دهلی شهریده، انگلیس ایلچیسی یۉلدن اۉته‌یاتگنیده، بیر هندو ییگیت بیر اِینک (inak) نی تېپه‌یاتگن ایدی... و اِینک هندوستانده مقدس دیر...!

شونده، انگلیس ایلچیسی توشیب اِینک تمان یوگوریب باره دی. او، اِینک‌نی اۉپیب، اونگه ایگیلیب تعظیم قیله‌دی...!

ایلچی‌نینگ یۉلداشی سۉره‌یدی، عجبله‌نیب:

– نېگه بو ایشنی قیلدینگیز؟!

ایلچی ایسه:

– بو آگاه هندو ییگیت‌نینگ تېپکیسی، هندوستاننی مینگ ییل آلغه یېتکلشی ممکن ایدی.

بیراق مین اونگه تؤسیق بؤلدیم...!

سؤزلر معناسی: رذیللرچه: رذیلانه؛ تؤسیق: مانع اِینک: سیگیر، گاو شیرده؛ ایلچی: سفیر

۴۳

جاپانلیکلردن اؤرگه‌نیله‌دیگن عجایب ۱۰ نکته

نیچه ییل بورون، جاپانده یوز بیرگن سونامی و ییر سیلکینیش/سیلکیندی(زلزله) بوتون دنیانی قتّیق چؤچیتیب قؤیگن ایدی. بو آغیر و اَینچلی حالت کؤپ پیتلرگچه کیشیلر آنگی(ذهنی)ده مُهرله‌نیب قالدی. بیراق، اوشبو ییبرسیلکینیش و سونامی طفیلی جاپان اولوسی باشیگه توشگن مصیبتلرگه قرشی اولرنینگ توتگن ایجابی یؤل-یؤریقلری(روش و رفتاری)، برچه‌گه اؤرنک(نمونه) و عبرتلی بؤلدی. جاپانلیکلر توتگن یؤل-یؤریقلر شونداق آغیر وضعیتلرده انسانلر

اوچون تحسینگه لایق جدا اونوملی و ایجابی مدنـیـت دیر....

۱ . تینچلیک: آغیر غم و قیغو میزانی اؤز–اؤزیدن آشیب کېتگن ایدی. بیراق، حتی بیرانته هم قتّیق عـزا قیلیش و باش–یوزلریگه اوریش هم کوزه‌تیـلـمـه دی (کؤریلمه‌دی)؛

۲ . وقار: سوو و یېمک اوچون، هیچ بیر یمان و اؤتکیر سؤز أیتیلمسدن یا سورا–سور قیلمسدن، منظـم صفلر توزیلردی؛

۳ . کوچلیلیک: یوکسک قوریلیش(معمـارلـیـک) اؤرنگی اوچون، قوریلگن عمارتلر هرتمانگه اېگیلـیـب، قمیرلسه هم، بیراق قوله‌مس ایدی(ییقیلمسدی)؛

۴ . رحم و شفقت: اولوس، کونده‌لیک کېره‌کلـی نرسه‌لرنی‌گینه آلردیلر. بو بیلن، باشقه‌لرگه هم بـیـرآز آذیق–اوقات تهیه قیلیش امکانی یره‌تیلدی؛

۵ . نظم: تالان–تاراج کؤرینمه‌دی. زوراونلیک یا

اؤزگه‌لرنینگ قؤلیدن تارتیب آلیش کوزه‌تیلمه دی. تفاهم گینه بار ایدی؛

۶ . **ایثار:** برچه ماشینلرنی ساووتیب تورماق اوچون، اتم استیشنی نینگ ۵۰ کیشی ایشچیسی قالدیلر؛

۷ . **مهربانلیک:** برچه رستورانتلر نرخلرنی توشیردیلر. فقط ساقچی‌سیز بیرته اوتومات قؤل اوریلمسدن قالدی. کوچسیز کیشیلرگه کؤپ یاردم بؤلدی؛

۸ . **اؤرگه نیش:** ۷ یاشدن ۷۰ یاشگچه برچه کیشیلر نیمه قیلرینی انیق بیلردیلر و اؤشه ایشنی انیق بجردیلر؛

۹ . **عاموي اخبار واسطه‌لری:** خبرلرنی ترقه‌تیشده جدا محتاط ایدیلر. غرضلی گزارشلردن خبر یؤق ایدی. کیشیلرنی تینچلنتیروچی گزارشلرگینه بار ایدی؛

۱۰ . **وجدان:** مغازه‌لردن بیریده برق کېتگن پیتده،

آدملر قۉللریده‌گی مغازه‌دن آلگن برچه مـالـلـرنـی اۉز جایی‌گه قۉییب، تینچگینه مغازه‌دن چیقیب کېتیدیلر؛

چیمدیم: افغانستان اسلامي اۉلکه میزده–چی؟

۱ . دولت و آدملر توزوک ایش توتمه‌ی، حادثه‌نی قتیق قره‌لب، ماتم توته‌دیلر. آدملر زمین و زمـانـنـی سۉکیب–ساووریب، ماتم آله‌دیلر و بـایـلـری اېسـه، بایلرگه ختم و خیرات بېره‌دی!

۲ . ایکی کیشی بۉلسه هم نـوبـتـنـی رعـایـه قیلالمه‌یدی یا قیلمه‌یدی!

۳ . بونداق وضعیتده نرخلرنـی نـېـچـه بـرابـر آشیره‌دیلر (حتی نفس ریاضتی آیی بۉلگن رمضـانـده هم)!

۴ . تالان–تاراج، زوراوانلیک و قۉللـردن آلـیـب قاچیشنی اېنگ قوله‌ی پیتی کېله‌دی. کۉپلـرگـه خـدا بېره‌دی!

۵ . محتاجلرنی تغین باشیگه بیرته اوره‌دیلر!

۶ . وجدانلر یؤقالیب قاله‌دی!....

۷ . حاضرگیدېک، بوتون میدیالر اېنگ دهشتلی تصویرلر؛ یلغان–یشیغ خبر و گزارشلرنی نشر قیلیب، آدملر روحیه‌سینی تاباره بوزه‌دیلر.

۴۴

آنه‌لر کونی مناسبتی بیلن

بیر آنه‌نینگ فداییلیک اؤرنگی

جاپان سونامی سیده قوتقرووچی گروهی یاش بیر خاتیننی قوله‌گن توپراقلر آستیدن تاپگنلریده، او اؤلگن اېدی. بیراق یاردمچیلر چراغ یاروغلیگی آستیده عجیب بیر نرسه‌نی کؤردیلر:

خاتین عجیب بیر حالتده یېرگه توشگن اېدی. او، تِز چؤککن و گوده‌سی اېسه اوستیگه توشگن توپراقلر آستیده بوتونله‌ی اؤزگرگن اېدی.

قوتقرووچیلر جنازه‌نی چیقاریشده اینتیلـردیلـر. شونده اولر توستدن(ناگهان) بیر تیریک جانزادنـیـنـگ ایسیقلیگینی پیقه‌دیلر(سېزدیلر). بیـر نـېـچـه ثانیه دن سۉنگ، گروه باشلیغی دیوانه‌لرچه بقیردی:

– کېلینگلر!... تېز کېلینگلر! بیر باله بو یېرده، او تیریک دیر!

توپراقلر آنه‌نینگ جنازه‌ســی اوسـتـیـدن نـری قیلینگنده، آستیدن بیر قیزه‌لاق چیقه‌ریلدی.

اولوس باله‌نی قوچاغلب آلگنلریده، بیر مـوبـایـل تیلفون کییمیدن یېرگه توشدی. اونینـگ سـیـنـگـن صفحه‌سیده اوشبو پیام یازیلگن ایدی:

«سېوگلیم، تیریک قالسنگ–ده، آنه‌نگ بـوتـون بارلیغی بیلن سېنی سـېـویشـیـنـی هـیـچ قـچـان اونوتمه‌گین!»

۴۵

انسان‌نینگ بویوک یاوی(دشمنی)

۱۳ نچی یوزییللیک(قرن)ده طاعون ترقَلدی. کلیسا اونی یهودیلر گناهلری بېلگیسی دېب بیلدی. بواریا و استراسبورگ‌ده ۱۲ مینگ یهود کویدیریلدی. قالگن اولوسنی اېسه طاعون اؤلدیردی!

۱۶ نچی یوزییللیک(قرن)نینگ اداغیده بیر مدت جراحلیک قته‌غن(منع) قیلیندی. پاپ‌نینگ عقیده‌سیگه کؤره، قیامت کونی بدن‌نینگ پرچه‌لری بیر-بیرینی تاپالمس اېکنلر! پاپ‌نینگ اوشبو تصمیمی طفیلی، قیامت کونیده بدنلری پرچه‌سی یؤقالمسلیک اوچون مینگلرچه انسان اؤلیب کېتدی!

۱۷ نچی یوزییللیک‌ده فلورانس (ایتالیا شهری)ده بیر مبارک سویَک‌نی سِیلَش، کسلنی ساغلتیره دی،

دېگن گپ ترقلدی. تصادفگه کۉره بیولوژی بیلیمی، او سویَک بیر اېچکی‌نیکی اېکنینی کشف اېتدی. بیراق سویکلر همان آدملرگه شفا بېرر اېدی!

ینگلیش(غلط) عقیده و ایشانچلردن کۉرکۉرانه دفاع اېتیش، انسانلر سعادتی و اېرکینلیگی نینگ اېنگ بویوک یاوی(دشمنی) دیر.

(بویوک انگلیس فیلسوفی، ریاضیدانی، جامعه شناسی برتراند راسل)

۴۶

قیاسی باقیمدن باققنده:

بیر تمانده، جهانده قیسی بیر اۉلکه یا نقطه ده بشریت یره‌تگن مدنی یادگارلیکلر بۉلسه، بیرلشگن ملتلر تشکیلاتی‌نینگ مدنیت ایشلری بۉلیمی تشکیلاتی «یونسکو» اۉز حمایه‌سی آستیگه آله دی.

باشقه تمانده، سببیدن قطع نظر اوروش بـلاـسـیـگـه یۉلیققن یا یۉلیقتیریلگن نقطه یا اۉلکه‌ده نـادان بشـر یاققن اوروش الوینی اۉچیرماق یا هم تېزلشـتـیـرمـاق اوچون «پنتاگون» یا «ناتو» تشکیلاتـی یـوگـوریـب باریب، او یورت و اوروشینی اۉز کنترولـی آسـتـیـگـه آله‌دی!

بیرینچیسی‌نینگ بېرگـن مـادي و معـنـوي کمکی بیلن، کۉزلنگن یادگارلیکلر قیته تیکلـه نـیـب، بشریت‌نینگ معنوي بایلگی صفتیده اسره‌له‌دی.

ایکینچیسی‌نینگ بېرگن مادي و معنوي کمـکـی بیلن، کۉزلنگن یورتگه تورلی قورال-یراق بـاریـب، او یورت‌نینگ بار-یاغی کۉککه ساوریلیب، یۉق بۉله‌دی. بیرینچی‌سیده، دنیانینگ تورلی بورچکلریدن آدملرنی او یادگارلیکلر اۉزیگه جلب اېته‌دی. آدمـلـر روحـي و معنوي بهره آلماق اوچون او یېرنی باریب کـۉریشـگـه آشیقه‌دیلر!

ایکینچی‌سیده ایسه، بشر بیر–بیرینی تاباره اۉلدیریب، ملکنی ویران قیله‌دی. بو یورتگه نې‌یلغوز اۉزگه خلق تماشا اوچون کېلمه‌یدیلر یا کېلالمه‌یدیلر، بلکه اۉز مردمی اۉزینی اۉتگه و سووگه اوریب، کته آواره‌لر توده‌سی بۉله‌دیلر و جان سقلش اوچون او یېردن قاچیب، اۉزگه یورتلر تمان باریب، آرام آلیشگه آشیقه‌دیلر!!...

* بو ایکی قره‌مه–قرشی وضعیت‌گه سیز نیمه دېیسیز؟

۴۷

بیزنینگ ایشلریمیز کۉپینچه تېسکری(چپه) دیر!

تۉقلرگه آش بېریب، «افطارلیک» اۉتکزه میز؛ ینگی مقرر بۉلگن اوستی بوتلرگه تۉن تشلب، تبریکله‌یمیز!

بو حقده حضرت میر علیشیر نوایی تیلیدن

مضمونلی بیر بیت:

یایَر انگه سفره که، اُول آچ ایمس،

بیرور انگه تۋن کـه، یَلنغاچ ایمس

۴۸

قیینچیلیک قَیسی‌سیده دیر؟!

اتیوپی‌نینگ ۵۴ میلیون باش و سودان‌نینگ ایسه ۴۲ میلیون باش اِینَگی(سیگیری) بار.

بیراق اولر دنیانینگ اینـگ قشّـاق(کـمـبـغـل) اۋلکه‌لریدن دیر! هالندنینگ ۱۱ میلیون باش ایـنَـگـی بار،

بیراق جهان‌نینگ کته بیر قسمی‌نینگ سـوت و سوت محصولاتینی تامینله‌یدی. قیینچیلیک ایـنَـکـلـر ایمس!

قیینچیلیک اقتصادنی اداره قیله‌دیگن هۋکـیـزلـر دیر!!

۴۹

انسانلر توزه‌لسه، افغانستان هم توزه‌لر!

ایرکک چرچب–هاریب ایشدن اویگه قَیتدی. بیرآز هاردیق چیقه‌ریشنی اینتیقیب ایستردی. بیراق آلتی یاشلی اۉغیلچه‌سی، اونی هاردیق چیقرگنی قۉیمس ایدی. باله، آته‌سی بیلن بیرگه تشقری کېتیب، کۉنگلی ایسته‌گن اۉینلرنی ایزچیل ایستردی.

ایرکک بیرتماندن، باله‌سینی خفه قیلگیسی یۉق ایدی، باشقه تماندن ایسه چرچه‌گنلیگی اوچون اویده بۉلیب، بیرآز ها چرچاغینی چیقه‌ریشنی ایستردی.

توستدن، میز اوستیده‌گی افغانستان نینگ نقشه‌سیگه کۉزی توشیب قالدی. کېین او باله گه باقیب، دېدی:

– مېن سېن بیلن تشقریگه کېتیب، ایکله میز

بیرگه یاقتیره‌دیگن اؤیینلرینگنی اؤینشنی ایسته‌یـمـن. بیراق اوندن ایلگری بیر شرطیم بار.

باله آته‌سینینگ سؤزینی ایشیتیب آق یـوزیـگـه قووانچ بیلگیلری تاپیلیب، ذوقله‌نیب دیدی:

– رحمت، قبول قیلدیم آته جان!

ایر افغانستان نقشه‌سینی آلیب، بورده–بورده قیـلـیـب، باله‌گه بیره توریب، دیدی:

– منه شو ییرتیلگن نقشه‌نی قیته تیکلب، اولگی حالتیگه کیلتیر. شو مینینگ شرطیم دیر.

باله کولدی–یو، کاغذلرنی آلیب اؤز اتـاغـیـگـه کیتدی. اؤشه کیزده ایر اؤز–اؤزیگه دیدی:

– «قنچه یخشی بؤلدی! اؤغلیم ایندی بیر نیچـه ساعت، افغانستان نقشه‌سینی قیته تیـکـلـش بـیـلـن اندرمان بؤله‌دی. مین ایسـه بـیـمـلال هـاردیـق چیقره‌من!»

اؤشه چاغده، باله قؤلیده قیته تیکلنگـن افـغـانسـتـان

نقشه‌سی، آته‌سینینگ اتاغیگه کیریب کېلیب، نقشه‌نـی آته‌سیگه بېردی.

اۉغلی‌نینگ مونچه‌لیک چقّانلیگیدن حیرتلـنـگـن اېر، تعجب بیلن:

– اۉغلیم، بو ایشنی مونچه آز وقـتـده قـنـداق قیلیب بجردینگ؟ دېب سۉره‌دی.

اۉغیلچه چیرایلی کولیم سیره‌ب دېدی:

– آته جان! منه افغـانسـتـان نـیـنـگ آرتـکـی منظره‌سیده انسان تصویری بار. شونگـه کـۉره، اگـر انساننی تیکلب توزه‌ته‌آلسک، افغانستـان اۉز–اۉزیـدن توزه‌له‌دی!

۵۰

موتر تایرلری‌نینگ هواسینی کمه‌یتیرینگیز!

یۋلاوچیلردن تۋله بیر موتر یۋلگه کېته یـاتـگـن ایدی. یۋل بۋیی بیر یېرده بیرته تونل هم بار ایـدی. چمه‌سی ۲۰ مترلیک مسافه اوشبو تونل ایچیده قیـتـه تیکلنگن ایدی. شونینـگ اوچـون، تـونـل نـیـنـگ یوکسکلیگی ۱۰ سانتیمترچه آزه‌یگن ایدی. هیداوچـی بو مسأله‌دن خبرسیز ایدی و هه دیب موترنی هـیـدر ایدی.

موتر یۋل یوردی، یۋل یورسـه مـۋل یـوریـب، تونلده اۋشه تیکلنگن(ترمیم بۋلگن) یېرگه یـېـتـیـب باردی. شونده توستدن(ناگهان) موترنینگ تېپه(جنگله) سی تونل‌نینگ تامیگه تېگیب اوشله‌نیب، یورالـمـه ی قالدی. برچه یۋلاوچیلر موتردن توشدیلر. تاپیلگن بـو

قیینلیکنی برطرف قیلماق اوچون هرکیم اؤزیچه ایسیگه کېلگن بیر چاره – تدبیر أیته باشله‌دی:

– یؤل‌نینگ تیکلنگن یېرینی قؤپاریب تشلش کېره ک، دېدی بیر کیشی!

– تونل‌نینگ تېپه‌سینی بیر آز قیریش کېره ک، دېدی بیر کیمسه!

باشقه بیری دېدی:

– بیر تراکتور چقیریلیب، موترنی آلدیدن ارقه تمانگه سورسین!

بو ماجراده بیر میده باله هم بار ایکن. باله گاه او آدمنی آلدیگه باریب: عمکی جان دېر ایدی و گاه هم باشقه کیشی‌نینگ قاشیگه باریب: تاغه جان دېب، بیر نیمه نی أیتماق اوچون رخصت سؤرر ایدی. بیراق کیشی او باله‌گه قره‌مس و سؤزینی هم ایشیتمس ایدی. هرکیم اؤزی بیلن اؤزی بؤلیب، بیراونینگ سؤزینی ایشیتگیسی یؤق ایدی.

شونده باله‌نینگ طاقتی طاق بۆلدی، شیکیلـلـی. او بیر ییریک(کته) تاشنی آلـیـب مـوتـرگـه اوردی. اونینگ بو قیلمیشیدن دهشتلی تـاووش چـیـقـدی. برچه‌لر تاووشگه توجه قیلدیلر. تماغی سیقیلب قالگـن باله، یوره‌گی تۆلیب ییغی سیره‌ب دېدی:

– «سیز کله‌سی کته، کته‌کانلر، سـۆزنـی هـم اېشیتمه یسیزلر. سیزلر بیز کته‌میز و برچه نرسـه نـی بیله میز، دېب اۆیله‌یسیزلر. کۆریشیمچه، سیزلر هـیـچ بلانی بیلمس اېکن سیزلر. بیکارگه هـمـه ایشـنـی بیله‌میز، دېب کته کانلیک قیلـه سـیـز اېـکـن. بـو مخمصه‌دن قوتیلماق اوچـون آسـانـگـیـنـه یـۆل، تایرلرنینگ هواسینی آزه‌یتیرینگلر!»

غۆرده‌ییب کته‌کانلیک قیله‌دیگن کـتـه کـانـلـر، باله‌نینگ اوشبو تدبیرینی اېشـیـتـگـچ، خـجـالـتـدن باشلرینی اېگدیلر.

شونده هم اولردن بیری بۆش کېلمه‌ی، دېدی:

– او تیرمیزه‌ک، سېن قنچه کته‌کانلیک قیله‌سن؛ بونچه ایشنی مېن هم بیلر اېدیم–کو!

بیراق اونینگ اوشبو ادعاسیگه باشقه‌لر استهزالـی کولیب ییباردیلر.

نهایت، تایرلرنینگ هواسی آزه یـتـیـریـلـدی و موترنینگ جنگله‌سی، تونل‌نینگ تېپه‌سیدن اجره‌لـدی. موتر بۉلسه تینچکینه یۉلیگه دوام اېتدی.

یۉلاوچیلر باله‌گه منتدارلیک بیلدیریب، مقصدگـه یېتگونگچه اونگه حرمت قیلیب، اونینگ محبـتـیـنـی دایم یۉره‌کلریده سقلر اېدیلر.

۵۱

توریزیم کونی مناسبتی بیلن

بیز مقدس جهالت قـمـاغـی(زنـدانـی)ده کـۉپ اوشله‌نیب قالگنیمیز اوچون، توریزیم(سیاحت)نی فقـط

هوس قیله‌میز و اونگه ایریشه آلمسیمیزدن قیغوره‌میـز! پاسپورتیم اعتبارسیز و تروریستیک، اؤلکه‌م ایسه بیللی ایمس، حتی وجدانیمیز ....!

تورسیتلیککه دانگ تره‌تگن اینگ مشهور شهرلـر اعلام قیلینیدی.

ماستر کارت (Master Card) آتلی مشـهـور توریستیک شرکت، مشتریـلـری نیـنـگ خـلـق ارا معامله‌لرینی هرتمانلمه تیکشیریب، سیاحلر اره‌سیده‌گی مشهور شهرلر آتینی اعلام قیلدی.

اسپوتنیک‌نینگ خبر بیریشیچه، اوشبـو شـرکـت متخصصلری اؤتگن ییل چؤزیغـیـده ۱۳۲ بـویـوک شهرنینگ پول تؤلاولری تیزیمینی تحلیل قـیـلـگـن. اوشبو تحلیل خلاصه‌لریگه کؤره، بـنـکـاک(تـایـلـنـد پایتختی) اینگ کؤپ سیاحگه قؤناقلیک(میزبانـلـیـک) قیلگن ایکن. ۲۰۱۶ – ییلی ۴۱ /۱۹ میلیون کـیـشـی آزیده بیر کیچه‌نی تایلند پایتختیده قؤناقله‌گن.

اوشبو فهرست نینگ ایکینچی اؤرنینــی لــنــدن شهری ۰۴/۱۹ میلیون توریست بیلن ابـگـلـلـه گــن. پاریس ابسه اؤچینچی اؤریننی آلگن. ۲۰۱۶ – ییلــی ۴۵/۱۵ میلیون توریست اوشبو شــهــرنــی کــؤریــب چیقیبدیلر.

شونینگدېک، توریستلر ارهسیدهگی ۱۰ ته مشهور شهرلر فهرستیده: دوبی، سنگاپور، نیویارک، سـیـئـول، کولالمپور و توکیو بار.

۵۲

سؤز باشقه، ایشانچ باشقه!

بیر مسجد یانیده بیر میخانه جایلشگــن ابــدی. مسجد امامی هرکونی خطبهلریده:

– «یا تېنگریم، بیر سیلکیندی (زلزله) ییبــاریــب، بو میخانهنی بوز!» دېب دعا و التجا قیلر ابدی.

نیمه بؤلدی-یو بیر کونی ییر سیلکینیب، مسجد دیواری میخانه اوستیگه نوره‌ب(قولب، ییقیلیب)، میخانه بوزیلدی.

میخانه‌چی مسجد امامی قاشیگه باریب، اونگه دېدی: سېن، میخانه‌منی بوزیلسین، دېب هردایم دعا قیلر ابدینگ. اېندی خسارتینی بېریشینگ کېره‌ک!

مسجد امامی دېدی:

- نیمه، تېلبه(دیوانه) بؤلدینگ می؟! مېنینگ دعام بیلن سیلکیندی بؤلیب، میخانه بوزیلیشی ممکن می؟!...

اره‌لریده جنجال چیقیب، ایکله‌سی قاضی گه باریبدیلر. قاضی ماجرانی اېشیتگندن سؤنگ، مسجد امامی‌گه قره‌ته دېدی:

- حیران من، میخانه‌چی سېنینگ خدانگگه ایمانی بار؛ بیراق سېن جماعت امامی بؤله توریب، خدانگگه ایمانینگ یؤق!!

۵۳

حکمتلی و عبرتلی بیر حکایه

صنفده استاد درس باشیده سوودن تۉله بیر گیلاسنی قۉلیگه آلدی. او برچه کۉره‌دیگن قیلیب، گیلاسنی یوقاری کۉتردی.... کېین اۉقووچیلردن سۉره‌دی:

– سیزنینگچه، بو گیلاس‌نینگ آغیرلیگی قنچه دیر؟

– ۵۰ گرام، ۱۰۰ گرام، ۱۵۰ گرام... دېیه اۉقووچیلر جواب بېردیلر.

استاد دېدی:

– مېن هم اۉلچه‌مسیمدن، بونینگ آغیرلیگی قنچه ایکنینی بیلمه‌یمن. بیراق مېنینگ سۉراغیم شونداق: مېن شو گیلاس سوونی نېچه دقیقه شو

یۉسین(طرز)ده کۉته‌ریب تورسم، نیمه یوز بېریشی ممکن؟

– هیچ نیمه یوز بېرمه‌یدی، دېب جواب بېردیلر اۉقووچیلر.

– خۉش، اگر گیلاسنی بیر ساعتچه شونداق کوته‌ریب تورسم، نیمه یوز بېره دی؟

– قۉلینگیز آز–آز آغریشی ممکن، دېدی اۉقووچیلردن بیری.

– سېن حق سن. اېندی، اگر گیلاسنی بیر کون شونداق اوشلب تورسم–چی؟

– قۉلینگیز حسسیز بۉله‌دی. قۉل موشَک(عضله) لرینگیزگه قتیق زۉر کېلیب، فلج بۉله‌دی. ایشینگیز شفاخانه‌گچه یېتیب باریشی انیق، دېدی ینه بیر اۉقووچی.

باشقه اۉقووچیلر اونگه استهزالی کولیب ییباردیلر. استاد دېدی:

– جدا یخشی، اوشبو مدتده گیـلاس نـیـنـگ آغیرلیگی اؤزگررمیکن؟

– یؤق! دیب جواب بیردیلر اؤقووچیلر.

اونده قؤلیم‌نینگ موشکلریده آغریق و فشار تاپیلیشگه نیمه سبب بؤلگن؟ بو اوچون مین نیمه قـیـلـیـشـیـم کیره‌ک؟ دیب سؤره‌دی استاد.

اؤقووچیلر گرنگ بؤلدیلر. اولردن بیری: گیلاسنی ییرگه قؤیینگ، دیب أیتدی.

استاد اؤقووچی‌نینگ جوابیدن هیجانله‌نیب دیدی:

– آفرین، جدا انیق و یخشی سـؤز أیـتـیـنـگ. تیریکلیک قیینچیلیکلری هم خودّی شونداق.

اولرنی بیر نیچه دقیقه ذهنینگیزده سقله‌سنگـیـز، هیچ قِیسی یؤق. اگر اوزاقراق مـدت اولـر حـقـیـده اؤیله‌سنگیز، آغریققه کیره‌دیلر.

اولرنی اوندن هم کؤپراق سقله‌سنگیز، سـیـزنـی فلج قیله‌دی. کیین بیر ایشنی قیلیشـگـه کـوچسـیـز

بۆله‌سیز.

تورموش قیینچیلیکلری حقیده اۆیلش مهم دیر... بیراق، هرکون‌نینگ اداغیده اوخلشدن آلدین، اولرنی یېرگه قۆییشینگیز مهمراق دیر.

بو بیلن باسیم(فشار) آستیده قالمه‌یسیز؛ هرکونی ایرته تانگ کوچلی، بَردَم و قووناق اویغانه‌سیز. شونده تاپیلگن هرقنداق مسأله و قیینلیکنی یېچیشگه کوچینگیز یېته‌دی!

سېویملی اۆرتاغیم، گیلاس سووینی اوشبو کون یېرگه قۆییشنی اونوتمه!

تیریکلیک شو دیر!

(آنتونی رابینز)

۵۴

اېنگ یمان دردلر:

بیر ییگیتدن، اېنگ یمان دردلر نیمه‌دی؟ دېب سۉره‌دیلر.

ییگیت بۉلسه:

– تیش آغریق و یمان عمریۉلداشلیک، دېدی.

بو سۉزنی بیر کېکسه کیشی اېشیتیب، دېدی:

– تیشنی اوزیش ممکن و عمریۉلداشدن هم اجره‌لسه بۉله‌دی؛ بیراق،

اېنگ یمان دردلر کۉز آغریق و یمان فرزند دیر! چونکه نې کۉزنی چیقه‌ریب بۉلر و نې هم فرزند نسبتینی انکار اېتیش ممکن....

* وجودینگیز دایم آته‌–آنه لرینگیزنینگ فخرله‌نیشلریگه مناسب بۉلیشگه اینتیلینگ!...

۵۵

عبرتلی سؤزلر:

مېنینگ دردیم یلغوزلیک ایمس؛ بلکه تیلنچیلیک (گدالیک)نی قناعت؛ بېکاره‌لیکنی صبر همده اوشبو اخماقلیکنی ایلجه‌ییب تېنگری حکمتی، دېب اته‌یدیگن ملت‌نینگ اؤلومی دیر! «گاندی»

۵۶

دقتیگه سزاوار سؤز

اگرده یوریش-توریشیمیزنی اؤزگه‌لرنینگ قضاوت اؤلچملریگه ماسلشگه اینتیلسک، اونده اؤز ایستکلر، ارمانلر و چین آماجلریمیزنینگ ایزینی آلیب، اولرنی عملگه آشیریشگه ایریشه‌آلمه‌یمیز.

«کارل گوستاو یونگ»

۵۷

سقال و تیغ حقیده

تیغ بیلن سقال اوره‌دیگنلر؛

اولوغ تېنگری قاشیده، سقال بیلن تیغ اوره‌دیگنلرگه کۉره، تیغ بیلن سقال اوره‌دیگنلر جدا حرمتلی دیرلر!!

«علی شریعتی»

۵۸

مهم نکته!

سیاست‌نینگ اېنگ یمان ایشی، اولوسگه اېنگ اخماق کیشینی بیلیملی و عقللی کیشی صفتیده تحمیل قیلیش دیر.

«دالایی لاما»

۵۹

عبرتلی سؤز

بیرینچیده‌سېنی کؤزگه ایلمه‌یدیلر، کېین سېنی مسخره قیله‌دیلر.

ساره سېنگه قرشی کوره‌شه‌دیلر.

«مهاتما گاندی»

۶۰

قیسقه داستان

بیر سوقور کیشی بیر درخت آستیده اؤلتیرگن ایدی. بیر پادشاه اونینگ آلدیگه کېلیب، آتدن توشدی و اونگه حرمت قیلیب، سؤره‌دی:

– تقصیر، قیسی یؤلدن پایتخت‌گه بارسه بؤلر؟

اوندن سؤنگ پادشاه نینگ وزیری سوقورنینگ

آلدیگه ییتدی و حرمت کۉرستمسدن سۉره‌دی:

– جناب، پایتختگه کیته‌دیگن یۉل قیسی دیر؟

بیر ساقچی عسکر سوقورنینگ قاشیگه کیلدی. اونینگ باشیگه بیرته اوریب، دیدی:

– او اخماق، پایتخت‌گه کیته‌دیگن یۉل قیسی دی؟؟

اولرنینگ برچه‌سی کیتگندن سۉنگ سوقور کوله باشله‌دی. یانیگه اۉلتیرگن باشقه بیر کیشی اوندن: نیگه کوله‌سن؟ دیب سۉره‌دی.

سوقور جواب بیردی:

– اولر اره‌سیده فرق بار.... پادشاه اۉز بویوکلیگی‌گه ایشانچی بار ایدی. شو اوچون حرمت قیلدی. بیراق ساقچی جدا کۉپ کمستیلیب، رنج چیککنلیگی اوچون، حتی مینی اوردی.

هرکیم نینگ قیلیغی شخصیتی‌نینگ بیلگیسی دیر.

نې آقلیک گۉزه‌للیکنی بیلدیره‌دی و نې هم قره‌لیک کۉریمسیزلیک بېلگیسی دیر.

انسان شرافتی اخلاقدن دیر.

۶۱

تواضع‌نینگ سِرّی

حکیم لقمان دېدی:

بیر کونی بوغدای اېکینلری یانیده تورگن اېدیم.

شونده، أیریم بوغدای باشاق(خوشه، سنبله)لری تکبر یوزه‌سیدن باشلری یوقاریگه کۉتریلگنی و باشقه بیر عده باشاقلر اېسه تواضع یوزه‌سیدن قوییی‌گه باش اېگگنلیکلری دقتیمنی اۉزیگه تارتدی.

اولرنی سِیلب کۉرگنیمده، حیران قالدیم. یوکسککه کۉته‌ریلگن باشاقلرنی داندن بۉش و باشلری قوییی اېگیلگن باشاقلرنی بوغدای دانلریدن

تۉله تاپدیم!

شونده اۉزیمگه–اۉزیم:

– تیریکلیک ایکینزاریده هم، چیندن ایچی بۉش بۉلگن یوکسکلرگه کۉته‌ریلگن قنچه باشلر کۉپ دیـر، دیدیم!

۶۲

تیوا کۉردینگ می، یۉق!

بیر کیشی چۉلده تیواسینی اخته‌ریب یوریب، بیـر سیرگک(هۉشیار) اۉغلانگه اوچره‌دی. اوندن تیواسینی سۉراغله‌دی.

اۉغلان دیدی: تیوانگ بیر کۉزی سۉقـیـر(کـۉر) مِیدی؟

ایرکک: هه! دیدی.

اۉغلان سۉره‌دی: یوکی‌نینگ بیر تمانی شیرین و باشقه تمانی ناردان نرسه‌لر میدی؟

ایرکک: هه! دېدی. ایندی أیت-چی تېوام قه‌یېرده دیر؟

اؤغلان: مېن تېوا کؤرمه‌گن‌مـن، دېب جواب بېردی.

ایرکک ناتنیچ بؤلیب، بو باله تېوامگه بیران بلا قیلگن دیر، دېب اؤیله‌دی. کېین اؤغلاننی قاضی نینگ آلدیگه ایلتیب، ماجرانی قاضیگه أیتیب بېردی. شونده قاضی اؤغلاندن سؤره‌دی:

– سېن تېوانی کؤرمه‌گن بؤلسنگ، اونده اونینگ بېلگیلرینی قنداق أیتینگ؟

اؤغلان دېدی: یؤلده، بیر تېوانینگ اياق ایزینی کؤردیم. او بیر تمان نینگ اؤتینی‌گینه یېگن ایدی. شونده بیر کؤزی سؤقیر بؤلسه کېره‌ک، دېب پیقه‌دیم. کېین قره‌سم، یؤل‌نینگ بیر تمانیده چیبینلر کؤپ و باشقه تمانیده ایسه پشه‌لر. چیبین شیرینگلیکنی و پشه هم ناردانلیکنی یاقتیرگنینی انگلب، تېوا یوکی‌نینگ بیر

تمانی شیرینلیک و باشقه‌سی ایسه ناردان نرسه دیـر، دیب چمه‌له‌دیم(تخمین قیلدیم).

اۉغلان‌نینگ هۉش و سیزگکلیگی قـاضیـگـه یاقیب، دیدی:

– گناهسیزلیگینگ چین دیر، بیراق تـیـلـیـنـگ بلای جانینگ بۉلیبدی. بوندن کیین سیزگـک بـۉل: «تیوا کۉردینگ می، یاغ!»

۶۳

أیتیلگن سۉز، آتیلگن اۉق!

بیر ییگیت، بیر آغیز سۉز بیلن عمر یۉلداشـیـنـی رنجیتیب قۉیدی. بیراق، او دراو پیشمان بۉلدی.

او، عمریۉلداشی‌نینگ کۉنگلینی آلـمـاق اوچـون تورلی یۉسینده اینتیلدی. جمله‌دن شهرنینگ بیر دانـا پیری قاشیگه هم باردی و اوندن مصلحت سۉره‌دی.

دانا پیر دېدی: سؤزینگنی جبران قیلـمـاغـیـنـگ اوچون ابکی ایش قیلیشینگ کېره‌ک.

دَر قالگن ییگیت، دانا پیردن اۋته ذوقلـه نـیـب، قیلینه‌جک ایشنی ایضاح بېریب توشینـتـیـریشـی نـی ایسته‌دی.

دانا پیر دېدی:

– بو کېچه بیرته پَر یاستیق آلیب، اونینگ بـیـر بورچکینی تېشکین. کېین محله و کوچه-کویلرگه بـار و هر بیر ابشیک ارقه‌سیگه بیرته پر چیقه‌ریب قـؤی. بو ایشنی، یاستیق نینگ برچه پرلری توگه‌گینچه دوام بېر. اوندن سؤنگ، مېنینگ قاشیمگه کېـل. اؤشـنـده ایش نینگ ایکینچی باسیقیچینی أیته‌من.

ییگیت بوتون تونی بیلن شو آغیر و قیین ایـش بیلن آواره ابدی. تون(کېچه)نینگ ساووق هـواسـیـده برماقلری موزله‌گن ابدی. بیراق او، بـرچـه سـیـگـه چیده‌ب، کون چیقر پیتی ایشی توگه‌دی.

او تېزده دانا پیر آلدیگه باریب، قـوِوانـچ بـیـلـن دېدی: یا پیریم، منه ایش نینگ بیرینچی باسقـیـچـی موفقیتلی بِیتدی. اېندی نیمه قیلیشیم کېره‌ک؟

پیر دېدی:

– اېندی یاستیقنی قیتـه اولـگـی حـالـیـگـه کېلتیرماغینگ اوچون باریب، قۉیگـن بـرچـه اۉشـه پرلرنی ییغیشتیریب آل!

ییگیت شاشیلگنچه دېدی: بو ایش ممکن اېمس –کو؛ چونکه پرلرنینگ کۉپینی یېل(شمال) هریـاقـقـه ساچگن. قنچه اینتیلسم هم، یاستیق اولگی‌سیـدېـک بۉلمه‌یدی.

پیر دېدی: تۉغری... ایشلتگن سۉزلرینـگ هـم خودی شمالده‌گی پرلر سینگری دیر. اولـر قـیـتـیـب آغزینگگه کېلمه‌یدی.

کیشیلر، اینیقسه سېوه‌دیگن کیشیلرینگ تۉغـریسـیـده سۉزلرنی تنلشده دقت قیل!

۶۴

یالغان حقیده ایکّی حکایت:

بو عجایب ایکی قیسقـه حـکـایـه‌نـی اۏقـیـب تقاسلنگ(مقایسه قیلینگ) و نتیجه چیقه‌رینگ!

بیرینچی واقعه حکایتی

دنمارک اۏلکه‌سیده قطارده سفر قیلردیم. شۏخ و تۏپالانچی بیر باله هم آنه‌سی بیلن همسفریمیز ایدی. اونی تینچیتماقچی بۏلیب: «اگر تینچ اۏلـتـیـرسـنـگ، سینگه چاکلیت ساتیب آلیب بیره‌من»، دیدیم.

او باله کۏنیب، تینچگینه اۏلتیردی.

قطار مقصدگه یېتدی و مېن ایسه بشقه‌لر بیـلـن عادیگینه قطاردن توشیب، یۏلیمنی آلیب کېتدیم.

توستدن(ناگهان) پولیس مېنی چقیردی و مېنگه:

– سیزدن شکایت بۏلیبدی و شکایتگه کۏره، سیز

بو باله‌گه چاکلیت ساتیب آلیب بېره‌من، دېب یـلـغـان أیتیب‌سیز و چاکلیت آلیب بېرمب‌سیز!

حیرتلنرلی حالده پولیس مېنی توتقین قیلدی!!

توتقینلر اوییده اؤغری، قاچاقچی، ... کبی بیر نـېـچـه کیشی هم بار ایدی. اولر مېنگـه، »سـېـن یـلـغـان أیتیب‌سن، او هم بیر باله‌گه!«، دېـب عـجـبلـه‌نـیـب باقردیلر.

هرحالده، مېن جریمه بؤلیب چاکلیتنی ساتـیـب آلیب بېردیم. پاسپورتیم‌ده بیر عبارت یازدیلر و اونـی پاکلش مېنگه کؤپ قیمتگه توشدی!

اولر بیر پاکت چاکلیت‌نینگ تیلـنـچـی(گـدا)سـی ایمسدیلر. اولر باله‌نی یمان انتباه آلیشیدن تشـویشـده ایدیلر. چونکه باله بو بیلن آته-آنه سـیـگـه نسـبـتـاً ایشانچسیز اولغه‌ییب، کته بؤلگندن سؤنگ اولرنیـنـگ سؤزیگه ایشانمه‌ی قؤییشی ممکن ایدی!

«داکتر علی محمد یزدی»

ایکینچی واقعه (افغانستان‌ده)

ابشیک تق- تق بؤلیبدی. اؤشه یقینلرده، حویلی یوزیده اؤینب یورگن اوی‌نینگ ۵-۴ یشر اؤغلچه‌سی یوگوریب باریب ابشیکنی آچیب قره‌سه، بیر کیشی ابشیک آلدیده تورگن ابمیش. باله شاشیلیب سلام بېریبدی، تورگن کیشی‌گه.

کیمسه ابسه، وعلیکم یخشی باله جان! دېب:

- آته‌نگیز اویده بارمیلر؟ دېب سؤره‌بدی.

بله ابسه شیرینگینه: مېن اویگه باریب کؤره ی! دېب یوگورگنچه ایچکری حویلی‌گه کېتیبدی. او، ایچکریگه باریب، آته‌سیگه بیر کیشی سؤره ب کېلگنی‌نی أیتیبدی.

آته ابسه، نیمه اوچون‌دیر تشقری چیققیسی و او آدم بیلن اوچره‌شگیسی کېلمه‌ی، اؤغیلچه‌سیگه:

- بار اؤغلیم، آته‌م اویده یاغلر، دېب أیتگین، دېبدی!

بله ایسه یوگوریب باریب، حالیگی کوتیب تورگن کیشی‌گه ساده‌لرچه:

– آته‌م أیتدیلر: اویده یاغلر، دیگین دیبدی!!

۶۵

منطق نیمه دی؟

بیر اۉقووچی استاددن سۉره‌دی: منطق نیمه‌دی؟ استاد بیرآز اۉیلب، جواب بیردی:

– ایشیتینگ، بیر اۉرنک(مثال) أیته‌من: ایکی ایرکک آلدیمگه کیله‌دیلر. بیری تاپ–تازه و باشقه‌سی کیر. مین حمام باریشنی اولرگه تکلیف(پیشنهاد) قیله‌من. قه‌ی بیری بو ایشنی قیلیشی کیره‌ک، دیب اۉیله‌یسیزلر ؟

اۉقووچیلر بیر آواز بیلن: اۉشه کیری البته، دیب جواب بیردیلر.

استاد دېدی: یۉق، اۉشه تاپ–تازه‌سی. چونکه او یوونیشگه عادت قیلگن و کیرّه‌تی‌سی اونینگ قدرینی بیلمه‌یدی. اونده کیم حمام قیله‌دی؟

اۉقووچیلر، پاکیزه‌سی، دېب جواب بېردیلر.

استاد جواب بېردی: یۉق، کیرّه‌تی‌سی. چونکه او حمامگه احتیاجی بار. او، ینه سۉره‌دی:

– خۉش، اونده مهمانلریمدن قیسی بیری حمام قیله‌دی؟

بو سفر اۉقووچیلر: کیره‌تی! دېدیلر.

استاد دېدی: بیراق یۉق. ایکله سی، البته! پاکیزه‌سی حمام باریشگه عادتی بار و کیره تی سی ایسه حمامگه احتیاجی بار.

خۉش، نهایت اېندی کیم حمام قیله‌دی؟

اۉقووچیلر گرنگ بۉلیب، ایکیسی! دېب جواب بېردیلر.

بۉگل(دفعه، سفر) استاد آچیقله‌دی: هیچ بیری.

چونکه کیرّه‌تی حمامگه عادتی یۉق و پاکیزه‌سی ایسـه حمام قیلیشگه ضرورتی یۉق!

اۉقووچیلر اعتراض بیلن دیدیلر:

– هه، تۉغری، بیراق سیز هرگَل بـیـر نـرسـه أیته‌سیز و هر سفر هم تۉغری دیر. اونده بیز قـنـداق قیلیب بیلگیله‌یلیک؟

استاد جوابلریگه دیدی: خۉش، اونـده مـتـوجـه بۉلدینگیز. بو، یعنی: منطق دیگنی!

نیمه‌نی ثابت قیلماقچی بۉلسنگ، اۉشه‌نی منطق بیلن برچه قبول قیلگودیک یۉسینده بیان قیلینگ. بـو منطق‌نینگ خاصیتی دیر.

۶۶

سویدن اؤلکه‌سی بانکنوتلریده قیزیقرلی ایش:

سویدن دولتی ۲۰۱۶-ییلی برچه پوللرینی ینگیله‌دی. سویدن‌نینگ ایلگرگی بانکنوتلریده، معمولگه باقه شاه، ملکه و شاهي خاندان‌نینگ باشقه اعضالری تصویری باسیلگن ایدی. بیراق بو سفر، اؤلکه‌نینگ ترقه‌تیلگن ینگی پوللریده، سویدن‌نینگ دانگ تره‌تگن علمي، ادبي و هنري شخصیتلری تصویرلری باسیلگن.

بونده ینه بیر قیزیق نرسه، بانکنوتلر ارقه سیده تصویری باسیلگن کیشی توغیلیب وایه‌گه یېتگن یا یشب، الهام آلیب ایجاد ایتگن جای تصویری چاپ ایتیلگن.

بو ایزگو ایش، درواقع بشریت یره‌تگن بیلیم، هنر

و ایگه‌لریگه حرمت و اعتبار بـېـریـش دیـر. اونـدن تشقری، بو بیلن عنعنوي یۉسینده شاهي خاندانـلـر و سیاسي سیمالری انحصاریده بۉلگنلیکدن چیقه‌ریلدی. تصویرلری بیلن بیلن بېزه‌لگن بیلیـم، ادب و هـنـر نخبه‌لری قوییده‌گیلردن عبارت دیر:

۱. (۲۰ کورونلیک) بانکنوتلرده، سویدن نـیـنـگ مشهور باله‌لر قصه‌لری یازووچیسی خانیـم آسـتـریـد لیندگرن (Astrid Lingren) نیـنـگ تصـویـری توشیریلگن. یازووچی اثرلری دنیانینگ ۸۰ تـیـلـیـدن کۉپراققه ترجمه قیلینیب، اولردن باله‌لر اوچـون جـدا کۉپ مخصوص فیلملر هم یسلگن.

۲. (۵۰ کورونلیک) بانکنوتلرده بۉلسه سویدن‌نینگ مشهور قۉشیقچی و کمپوزیتوری ایورت تاوبی (Evert Taube) جنابلری نینگ تصویری باسیلگن.

۳. (۱۰۰ کورونلیک) بانکنوتلرده ایسه سویدن اۉلکه‌سی نینگ مشهور سینما و تیاتر صنعتچیسی

خانیم گریتا گاربو (Greta Garbo) نینگ تصویری چاپ اېتیلگن.

۴. (۲۰۰ کورونلیک) بانکنوتلرده سویدن نینـگ مشهور فیلمساز و سناریو یازووچیسی انگمار بـرگـمـن (Ingmar Bergman) جنابلری نینگ تصویـری باسیلگن.

۵. (۵۰۰ کورونلیک) بانـکـنـوتـلـرده سـویـدن اوپراسی‌نینگ مشهور هنرمندی خانیم بریژیت نیلسون

(Birgit Nilssun) نینگ تصویری چاپ قیلینگن.

۶. (۱۰۰۰ کورونلیک) بانکنوتلرده مشهور اقتصاد عالمی، بیرلشگن ملتلر تشکیلاتی‌نینگ ایـکـیـنـچـی عمومي باش منشی‌سی همده سویـدن بـیـلـیـمـلـر اکـادمـیـسـی عضـوی داگ هـامـر شـولـد (DagHammarshuld) جـنـابـلـری نـیـنـگ تصویری توشیریلگن. او، افریقاده کانگو اؤلکه‌سینینگ ایچکی اوروشلری حلی اوچون قیلگن سفری جریانیده هوای سانحه‌گه اوچره‌ب، اؤلگن ایدی.

چیمدیم: تورلی بوزمه‌کار رهبرلر و قهرمانـلـردن تؤله همده ۵۰ فایزلیک ایکی حکمرانلیک بیـزنـیـنـگ

«جن اورگن» اۏلکه‌میزده، اگرده بانکنوتلر تازه‌لنماقچی بۏلسه، بو ایش قنداق رسوالیکلرگه دوچ کېلیـشـیـنـی اولوغ تېنگری نینگ اۏزی بیله‌دی!!

۶۷

ملا نصرالدین افندی‌نینگ قصه‌سی:

بیر کونی افندی انچه زحمت چېکیب، اېشگیـنـی تام‌نینگ اوستیگه چیقردی. بیرآز مدت اۏتیب، اېشکنی توشیرماقچی بۏلدی، بیراق اېشک قوییگه تـوشـمـس اېدی.

اېشک‌نینگ یوقاری چیقیشـی، بـیـراق قـویـی توشمسلیگینی افندی قه‌یېردن بیلـسـیـن؟ بـیـر آز اینتیلیشدن سۏنگ، افندی چرچب، هاریـدی و اۏزی تامدن اېندی(توشدی). اېشک اېسه تام اوستیده اویـاق -بویاققه سکره‌ب(خیزلب)، تېپکیلردی. نهـایـت، تـام

قوله‌دی و ایشک هم اؤلدی.

اؤی (فکر)گه کیتگن افندی، اؤز– اؤزیگه:

– بیر ایشکنی یوقاری اؤرینگه چیقرسم، او، هم اؤشه اؤریننی بوزیب تشلشی و هم اؤزی‌نینگ باشینی ییشینی نیگه بیلمه‌دیم–هه؟ دیب اؤزینی لعنتلردی!!

۶۸

«دنیا» حرصی

بیرکونی بیر ییگیت آته‌سینینگ قاشیگه باریب:

– مین بیر قیزنی کؤریب، اونینگ چیرایی و ارباغلی(سِحرلی) کؤزلریگه شیدا بؤلدیم. او بیلن اویله‌نیشنی ایسته‌یمن، دیدی.

آته‌سی ایسه قووانچ بیلن دیدی: بو قیزنی ساوچیلیک قیله‌من، او قه‌ییرده دیر؟

کیین آته–اؤغیل قیزنی کؤرماق اوچون بیرگه

باردیلر. بیراق آته، قیزنی کؤریشی بیلن آق اونگه کؤنگلی کېتیب قالیب، اؤغلیگه دېدی:

– قره اؤغلیم، بو قیز سېنینگ تېنگینگ اېمس اېکن. اونی سېن بختلی قیلالمه‌یسن. او، مېنگه اؤخشش بیر اېرگه سویه‌نیشی کېره‌ک!

اؤغلی حیرتله‌نیب جواب بېردی:

– بو ایش ممکن اېمس. بو قیز بیلن فقط مېن اویلنه‌من، نې سیز آته جان!

آته و اؤغیل بیر–بیری بیلن أیتیشیب، جنجال قیلیشیب قالدیلر. ایشلری قاضی‌گچه تارتدی. اولر ماجرانی قاضی‌گه أیتیب بېردیلر.

شونده قاضی، مسأله‌نی قیزنینگ اؤز آغزیدن اېشیتماق اوچون قیزنی محکمه‌گه حاضر قیلیشلرینی بویوردی.

قاضی قیزنی کؤریب، بیردن اونینگ چیرایی و لطافتیگه قتّیق شیدا بؤلیب قالدی. شونده او:

– بو قیز سیزلرگه مناسب ایمس. او، مینـدیـک بیر عملدارگه مناسب دیر، دیدی!

شونده اولر اوچله‌سی جنجالـله‌شیب قالدیلر. اولـر جنجالنی حل قیلماق اوچون وزیر قاشیگه باردیلر.

وزیر هم قیزنی کؤریشی بیلن‌آق اونی یاقتیریـب قالیب، بو قیز میندیک بیر وزیر بیلـن اویلـنـمـاغـی کیره‌ک، دیدی!

قیسقه‌سی، ماجرا سلطانگچه ییتیب باردی.

سلطان هم باشقه‌لر کبی قیزگه کؤنگلی کیتیـب، او بیلن فقط مین اویله‌نیشیم کیره‌ک، دیـب تـوریـب آلدی!

أیتیشوولر و جنجاللر کیسکینلشدی. شونده قـیـز ایلگری کیلیب، دیدی:

– بو ماجرانینگ ییچیش کلیدی مینده دیر. مین قاچه‌من. سیزلر ایسه مینینگ آرتیمدن یوگورینـگـلـر. سیزلردن کیم مینی قوویب توتالسه، مین اؤشه بیلـن

تؤی قیله‌من!

قیز یوگوریب کېتدی. آته، اؤغیل، قاضی، وزیر و سلطان بېش کیشی بؤلیب، آرتیدن یوگوردیلر... توستدن بېشاوی قازیلگن چوقور بیر چوقورلیککه قولب(ییقیلیب) توشدیلر. شونده قیز چوقور تېپه‌سیگه کېلیب، اولرگه باقیب دېدی:

- مېنینگ کیملیگیم نی بیله‌سیزلر می؟!

هه، مېن "دنیا"من!! مېن، مردم آرتیمدن یوگوره‌دیگن کیمسه من. اولر مېنی قؤلگه کیریتماق اوچون بیر-بیرلری بیلن بېللشه‌دیلر. اولر مېنگه یېتماق اوچون عایله، دین، ایمان و بوتون شرافتلریدن کېچه‌دیلر. اولرنینگ غله‌موسلیک(حرص) و طمعلری نینگ اداغی یؤق. گؤرگه قؤییلگنلریچه تلاشه‌دیلر. بیراق، هیچ قچان مېنگه یېته‌آلمه‌یدیلر!!

محمود نامنی نینگ «لطفن قؤی بؤلمنگیز!» ناملی کتابیدن.

۶۹

عبرتلی سؤز:

بیرینچیده سېنی کؤزگه ایلمه‌یدیلر، کېین سېنی مسخره قیله دیلر.

ساره سېنگه قرشی کوره‌شه‌دیلر.

«مهاتما گاندی»

۷۰

آلبر کامونینگ «طاعون» کتابیدن پرچه:

گؤرستان‌نینگ سؤنگگیده، درختلر بیلن قاپلنگن فضاده، ایکیته کېنگ چوقور قازگن ایدی. بیری ایرککلر چوقوری و باشقه‌سی عیاللر چوقوری.

اوشبو اؤی(فکر، نظر) بیلن، مسؤول مقاملر اخلاق اصولینی رعایت قیلر ایدیلر. انچه کېینلر،

حادثه‌لر جبری طفیلی عفت‌نینگ اوشبو سۉنگگی بیلگیسی هم یۉق بۉلدی. آدملر حیا و عفتگه نسبتن پرواسیز، ایرککلر و عیاللرنی اره‌لشتیریب، بیرگه و اوستمه–اوست توپراققه کۉمدیلر.

۷۱

دانا و نادان حقیده:

ارسطو حضوریده نادان بیر کیشی، بیر دانا کیشی نی تنقید قیلیب، اونینگ یمانلیکلریدن سۉزله‌دی. دانا کیشی هم جیم اۉلتیرمه‌ی، نادانگه اعتراض بیلدیردی.

ارسطو بۉلسه نادان کیشیگه اینده‌مه‌دی. بیراق دانانینگ اوشبو ایشی اوچون ملامت قیلدی.

دانا تعجب بیلن سۉره‌دی:

– او بیرینچی بۉلیب یمان سۉزلرنی أیته باشله‌دی، نیگه ایندی منی ملامت قیله‌سیز؟ اوندن

تشقرى، او بير نادان كيشى، بيراق مېن بيليملى من!
ارسطو دېدى: مېن هم سېنى بيليملى اېكنينگ اوچون ملامت قيلديم. سېنديک بير بيلملى كيشى نادانني تانييدى؛ چونكه اۋزى هم بير پَيتلر نادان اېكن و كېين دانا بۆلگن. بيراق نادان كيشى دانانى تانيمه‌يدى؛ چونكه او حالى دانا بۆلمه‌گن–ده!

۷۲

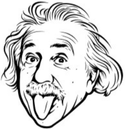

آلبرت انشتاين سۆزلريدن:

بير عالم اۋز ينگليشينى كشف اېتسه! بير سيچقانديک دير. بيراق باشقه‌لرنينگ ينگليشينى كشف قيلگنده خودى بير هيبتلى ارسلان كبى دير!

مکتبلرده تاریخ علمی امپریالیستیک کوچ و حربي موفقیتلری اوچون ایمس، بلکه مدنیت یوکسلیشینی تفسیر و شرحی اوچونگینه وسیله صفتیده فایده‌لنسین.

***

علمي کورسیلر جدا کۊپ، بیراق بیلیملی و اصیل استادلر آز دیر. محتشم بویوک سالونلر کۊپ، بیراق حقیقت و عدالتگه چین چنقاق یاشلر آز دیر. طبیعت سناقسیز نرسه‌لرنی ایشلب چیقه‌ره‌دی، بیراق زبده و خاص ایشلب چیقه‌ریلگن نرسه‌لر آز دیر.

***

واقعیت و گۊزه‌للیکلرگه یېتماق اوچون اۊقیش و اینتیلیش قلمرویده بوتون عمر باله بۊلیب قالیشیمیزگه اجازه‌میز بار.

***

اداري یا دولتي هیچ قنداق بیر فن یا فعالیت

بیلیم ایشلب چیقه‌ره‌آلمه‌یدی. اولر فقط بار نرسه‌لرنی گینه حمایت قیلیشلری ممکن.

۷۳

«مېنگه تېگیشلی اېمس» دېمنگیز!

بیر سیچقان اویده قاپقاننی کۉردی. تاووق و قۉی و هۉکیزگه خبر بېردی.

برچه‌سی: قاپقان سېنینگ قیینچیلیگینگ، بیزلرگه تېگیشلی اېمس، دېدیلر!

بیر ایلان قاپقانگه توشدی و اوی بېکه‌سینی چاقدی.

تاووقنی سۉییب، اونگه شۉربا پیشیردیلر؛

کسلنی کۉرگنی کېلگنلر اوچون قۉینی باش کېسدیلر؛

هۉکیزنی هم ترحیم مراسمیده سۉیدیلر.

اوشبو بوتون مدتده، سیچقان دېوارنینگ

تېشیگیدن باقردی و بیغلردی!

«مېنگه تېگیشلی اېمس دېمنگیز!»

۷۴

خرافات- انسانلرنینگ اشدّي یاوی!

۱۳ نچی یوزییللیک(قرن)ده طاعون ترقَلدی. کلیسا اونی یهودیلر گناهلری بېلگیسی، دېب بیلدی. بواریا و استراسبورگ‌ده ۱۲ مینگ یهود کویدیریلدی. قالگن اولوسنی اېسه طاعون اؤلدیردی!

۱۶ نچی یوزییللیک(قرن)نینگ اداغیده بیر مدت جراحلیک قته‌غن(منع) قیلیندی. پاپ‌نینگ عقیده‌سیگه کؤره، قیامت کونی بدن‌نینگ پرچه‌لری بیر-بیرینی تاپالمس اېکنلر! پاپ‌نینگ اوشبو تصمیمی طفیلی، قیامت کونیده بدنلری پرچه‌سی یؤقالمسلیک اوچون مینگلرچه انسان اؤلیب کېتدی!

۱۷ نچی یوزییللیک‌ده فلورانس (ایتالیا شهری)ده

بیر مبارک سویَک‌نی سِیلَش، کسلنی ساغلـتـیـره دی، دیگن گپ ترقلدی. تصادفگه کؤره بیولوژی بیلیـمـی، او سویَک بیر ایچکی‌نیکی ایکنینی کشـف ایـتـدی. بیراق سویکلر همان آدملرگه شفا بیرر ایدی!

ینگلیش(غلط) عقیده و ایشانچلردن کؤر-کؤرانـه دفاع ایتیش، انسانلر سعادتی و ایرکینلیگی‌نینگ اینـگ بویوک یاوی(دشمنی) دیر.

(بویوک فیلسوف برتراند راسل)

۷۵

ایشانچلر و رسملر نیگیزی!

بیر معبدده بیر موشـوک(پشـک) یشـر ایـدی. موشوک، راهبلرگه عبادت چاغیده مزاحمت قـیـلـیـب، فکرلرینی پریشان قیلر ایدی.

نهایت، بویوک استادلری مراقبه و عبادت پیـتـی

بیر کیشی موشوکنی باققه(باغگه) ایلتیب، بیر درختگـه باغلب قوْیسین دیگن بویروق بیردی.

بو ایش شو یوْسینده ییللر بوْیی دوام ایـتـدی و اوْشه مذهب‌نینگ اصوللریدن بیری بوْلدی!

ییللردن سوْنگ، بویوک استاد اوْلدی!

موشوک هم اوْلدی....

معبد راهبلری، عبادت پیتی عبادت اصـولـیـنـی توزوک بجا کیلتیریش مقصدده، بشقه موشوک ساتیب آلیب معبدگه کیلتیردیلر و درختگه باغلب قوْیدیلر!!

کوْپ ییللردن سوْنگ باشقه بیر بویوک اسـتـاد، عبادت پیتی موشوکنی درختگه باغلش اهمیتی حقیـده رساله‌لر یازدی!!

* بیزنینگ کوْپلب ایشانچلر و تـورلـی اودوم و مراسیمیز هم شو یوْسینده مهم [و حتی مـقـدس و ملی] اصل و قانونگه أیله‌نیب قاله‌دی....!!!

۷۶

توغیلیش نیمه دیر؟

«یونسکو» اوشبو سؤراقنی بوتون دنیا ملتلریگه کؤنده‌لنگ قؤیگن ایدی.

اینگ یخشی و گؤزه‌ل جواب هندوستاندن ییباریلدی.

اونده شونداق یازیلگن ایدی:

آنه نینگ اؤز چقه لاغی ییغیلری بیلن کولیمسیره شی »توغیلیش «کونگینه دیر.

۷۷

تورکي ییل

قدیمدن تورکلر اؤزلریگه خاص «ییل موچلی» (سال‌شماری)دن فایده‌له‌نیب کیلگنلر. بو «ییل

موچل» ده هر ییل بیر حیوان آتی بیلن اته‌لیب، بو بیلن اۆن ایکی ییل، ۱۲ حیوان آتی بیلن ناملنگن.

ییل موچلده‌گی حیوانلر ترتیب بیلن قوییده‌گیچه:

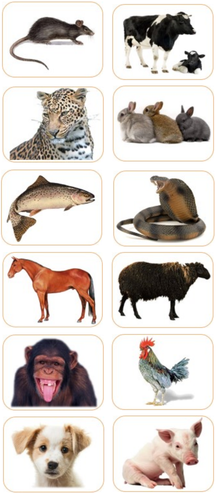

۱. سیچقان

۲. اود (سیگیر، اِینک)

۳. یولبرس

۴. تاووشقان (قویان)

۵. نهنگ

۶. ایلان

۷. آت

۸. قۆی

۹. میمون

۱۰. تاووق

۱۱. اِیت (کوچیک)

۱۲. چوشقه (خوک).

اوشبو ۱۲ حیوان نامی قوییده‌گی تـۆرتـلـیـکـده ترتیب بیلن أیتیلگن:

موش و بقر و پلنگ و خرگوش شمار
زین چار چو بگذری، نهنگ آید و مار
وانگاه به اسب و گوسفند است حساب
همدونه و مرغ و سگ و خوک آخرِکار

۷۸

اؤزنی کؤپراق تانیماق کېره‌ک

اؤزگه‌لرنینگ حرکتیدن رنجیگنیمیز، معـمـولـگـه کؤره ایچیمیزده‌گی ییچیلمه‌گن نرسه‌لر طفیلی دیر!

اؤزیمیزگه ییچیلمه‌گن بیر خصلتیمیـز بـؤلـگـن پَیتده، مطرود بؤلگن نرسه گه اېـریشـیـش و اونـی قوچماققه یاردم ببریش اوچون، أیریم واقعه‌لرنـی اؤز تورموشیمیزگه جلب ایته‌میز.

بیز اۏز کمچیلیکلریمیزنی باشقه لـرگـه نسـبـت بېره‌میز و درواقع اۏزیمیزگه أیتیشی کېره‌ک بـۏلـگـن أیریم مطلبلرنی باشقه‌لرگه أیته‌میز. دنیا بیـر کـۏزگـو صفتیده خصوصیتلریمیزنی ایزچیل اۏزیمیزگه عـکـس اېتتیره‌دی. باشقه‌لرده کۏره‌دیگن نـرسـه لـرنـیـنـگ اۏزیمیزده بارلیگینی توشونیب یېتگن چاغده‌گینه، برچه دنیامیز اۏزگره‌دی. «دبی فورد»

۷۹

اېرتک(متل، قصه، افسانه)نینگ باشله‌نیشی

اېرتکلر معمولگه کۏره «بیر بار اېدی، بـیـر یـاغ اېدی، ...» سۏزلر بیلن باشلنه‌دی. میرعلیشېر نـوایـی اوشبو نرسه‌دن قوییده‌گـی مصـرعـلـرده عـجـایـب موضوعده فایده‌لنگن:

دېـدیلر کیـم بېل و آغزیدین دېگیل افــــسانه‌یی
باشله‌دیم فی الحال: «بیر بار اېدی، بیر یاغ اېدی»

۸۰

کولگی حقیده

متفکر شاعر «میلتون» اۉزی‌نینگ «یـۉقـالـگـن بهشت» کتابیده شونداق یازه‌دی: «مِیه(مغـز) یـلـغـوز اۉزی، حکمرانلیک اۉرینیدن بهشتدن، بـیـر دوزخ و دوزخدن اېسه، بیر بهشت یره‌ته‌آله‌دی!»

خودّی شو مسأله‌نی مولوي بلخي جـدا گـۉزه ل مصرعده شونداق بیان اېتگن: «گر بوَد انـدیشـه ات، گل، گلشنی!»

انگلیسچه بیر مقال شونداق دېیدی: «تېـنـگـری عقللی کیشیلرگه کوله‌دی و عـقـلـلـی مـردم هـم تېنگری‌نینگ جوابیگه کولیم سیره‌یدیلر!»

بیراق، کولگی‌نینگ آلتین قـانـونـیـنـی اېسـدن چیقرمه‌یلیک: «دایم باشقه‌لر بیلن کوله‌یلیک و هـیـچ

قچان باشقه‌لرگه کولمه‌یلیک!»

مهم نکته

اگر–ده قووانچ بۉلینسه، ایکّی بره‌ور بۉله‌دی!
اگر–ده قیغو بۉلینسه، یریم بۉله‌دی!

۸۱

تیریکلیککه سوقورنینگ گۉزه‌ل باقیشی

بیر کسلخانه‌ده ایکّی کسل بیر اۉتاقده یاتقیزیلگن ایدیلر. اولردن بیریگه هرکونی توشدن کېین بیر ساعت کېلکین یانیده، منجه‌سی(تختی) گه اۉلتیریشگه رخصت بېریلگن ایدی. بیراق، ایکّینچیسی دایم قیمیرله‌مه‌ی، ارقه‌سینی اۉتاقداشی‌گه قیلیب، منجه‌سی اوستیگه یاتیشگه مجبور ایدی.

اولر ساعتلب عمریۉلداشلری، عایله لری و عسکرلیک خذمتی دورانلری حقیده سۉزله‌شر ایدیلر.

منجه‌سی کیلکین یانیده بؤلگن کسل هرکونی توشدن سؤنگ اؤلتیریب، تشقریده کؤرگن نرسه‌لرینی اؤتاقداشیگه توصیف قیلردی. اؤتاق کیلکینی چیرایلی کؤلی بؤلگن بیر کؤرکم پارککه قره‌گن ایدی.

کؤلده چیرایلی اؤردک، قو و قازلر سؤزیب یورر، باله‌لر ایسه قایقچه‌لرده سوو یوزیگه گېزیب، وقتی چاقلیک قیلردیلر. کېکسه درختلر و اولرده‌گی تورلی قوشلرنینگ اویه‌لری جدا گؤزه‌ل منظره یره‌تگن ایدی. ایرکک کیلکین یانیده اؤلتیریب، بو گؤزه‌ل منظره‌لرنی بیرمه–بیر اؤرتاغیگه توصیف قیلردی.

اؤتاقداشی ایسه کؤزلرینی یومیب، ذهنیده توصیف ایتیلگن منظره‌لرنی تصور قیلیب، لبلریده چوچوک تبسم تاپیلردی. بو تبسم، درواقع کؤنگلیده اوشبو حکایتدن تاپیلگن جدا اینجه و یاقیملی تویغودن دلالت بیرردی.

هفته‌لر اؤتردی و ایکی کسل اوشبو منظره لر

بیلن یشردیلر. بیرکونی کیلکین آلدیده اۊلتیره دیگن ابرکک اۊلدی. کسلخانه ایشچیلری اۊلیگینی اۊتاقدن تشقریگه ابلتدیلر. باشقه ابرکک بو واقعه دن جدا ناتینچ ابدی. او، منجه‌منی کیلکین یانیگه ابلتیب قۊیینگلر، دیب التماس قیلدی. نرس بو ایشنی مراق بیلن بجردی.

ابرکک، اۊرتاغی توصیف قیلیب بیرگن گۊزه ل منظره‌لرنی اۊز کۊزی بیلن کۊرماق اوچون، سیکین و اۊته آغریق بیلن اۊزینی کیلکین تمان سوردی.

او، منظره‌گه کۊزی توشیشی بیلن حیرتله نیب، کۊریب تورگن نرسه‌گه ایشانگیسی یۊق کیلمس ابدی! اونینگ کۊز اۊنگیده یوکسک بیر دیوار، هه، فقط بیر یوکسک قوپه–قوروق دیوار بار ابدی! شو!!

ابرکک اۊته حیرت بیلن نرسگه دیدی:

– اۊتاقداشیم دایم جدا گۊزه ل و مراقلی منظره‌لرنی مینگه توصیف قیلردی. اونده نیمه

بۉلگن...؟!

نرس ساده‌چه دېدی: بیراق اۉرتاغینگ بوتونله‌ی سوقور(کۉر، نابینا) اېدی-کو!

«جین سیمسون» تیریکلیک قیمتینی سۉزلرنینگ مزه‌سی و چوچوکلیگیده توشونیب، شونداق کویله‌یدی؛ اۉرنک اوچون: باق، قنجه‌لر سېنی سېوه‌من!

یا مېن یانینگده من! کبی صمیمي سۉزلر.

تورموش(حیات)ده شولر کوره‌شیش بهاسینی بېره‌دی!

۸۲

ابوسعیدنینگ حمامده‌گی حکایتی

ابوسعید ابوالخیر حمامده اۉزینی کیسه لتر اېدی. کیسه‌چی اېسه او بیلن سۉزلب، ابوسعید قۉلی‌نینگ کیرلرینی بازوسیده تۉپلردی. کیسه چی صحبت

آقیمیده ابوسعیددن سۉره‌دی:

– اې ابوسعید، لونده قیلیب بیر سۉز بیلن أیـت– چی، جوانمردلیک نیمه‌دی؟

ابوسعید کیسه‌چی اونینگ بـازوسـی چـېـتـیـده تۉپله‌گن کیرلرگه باقیب دېدی:

– کیرنی یارنینگ یوزیگه کـېـلـتـیـرمسـلـیـک، جوانمردلیک دیر!

۸۳

اېزگو صفت

اۉزگه‌لرنینگ قۉپال و قتّیق سۉزلرینی اېشیتیش و اینجه(لطیف) سۉزلر بیلن اولرنینگ جوابینی بـېـریـش، پیغمبرلر صفتلریدن دیر. بیز بـرچـه مـیـز شـونـداق بۉله‌آله‌میز!

۸۴

اگر مشکلات‌نینگ (م)ینی کؤترسک–چی!

«پائو کوئلیو» اؤز ابسده‌لیکلریده مشهور فرانسوي عالم «ژان کوکتو» حقیده یازه‌دی:

بیر خبرنگار مېنگه او حقده شونداق حکایه قیلدی:

بیرکونی «ژان کوکتو» نینگ اوییگه باردیم. اونینگ اویی درواقع عکسلر چوکاتی، دانگ تره تگن هنرمندلرنینگ نقاشلیک اثرلری و کتابلر بیلن لیق تؤله ایدی.

ژان کوکتو برچه نرسه‌نی سقلب، اسره‌ر ایدی و بویوملرینی جدا هم سېور ایدی. مصاحبه لریمدن بیریده اوندن سؤره‌دیم:

– اگر بیر مشکل تاپیلسه، نیمه قیله‌سیز؟ مثال

اوچون قنداق مشکل؟ دیب سۉره‌دی کوکتو.

– مثال اوچون اگر شو کیز(وقت)ده اویینگیز یانسه و سیز فقط بیر بویومنی‌گینه اۉزینگیز بیلن چیقه‌ریشگه مجبور بۉلسنگیز. بویوملرنینگ قه ی بیرینی تنله‌گن بۉلر ایدینگیز؟

ژان کوکتو بیرآز اۉیله‌نیب:

– اۉت(الو)نی تنلر ایدیم، دیدی.

کۉره‌سیز می!، ژان کوکتو سینگری بۉلیش کیره‌ک. مشکل یۉز بیرگن چاغده، قۉل–ایاغیمیزنی ییتیریب قالمه‌ی، بیرینچیدن مشکلنی تحلیل قیلیب، اونی حل ایتیش کیره‌ک!

۸۵

حضرت علی(ک) سۉزی

«مین تیریکلیک‌نی سیوه‌من و دنیادن بیزارمن!!»

او کیشیدن سۉره‌دیلر:

– تیریکلیک و دنیا اؤرته‌سیده نیمه فرق بار؟

او ذات دیدی: «دنیا ییماق، اوخله‌ماق، اچّیق (غضب) و شهوت بستریده حرکتله نیش دیر. و تیریکلیک ایسه، ذوق و شوق یاپینچیغی(پرده سی) آرتیدن انسانگه باقه‌دیگن بیر یتیم باله‌نینگ کؤزیگه باقیش دیر!»

۸۶

شیخ ابوسعید حکایه‌سی

بیرکونی ابوسعید اؤقووچیلری بیلن بیر محلـه دن اؤتر ایدی. یؤلده بیر مونچه سَسّیغ چیقیندی و اخلاتلر تشلنگن ایدی.

ابوسعیدنینگ اؤقووچیلری بورونلرینی اوشلب، او ییردن تیزده یوگوریب اؤتدیلر. بیراق، ابوسعید چیقیندیلر یانیده تاختب، اولر بیلن سؤزله‌شیب توردی. صحنه‌نی اوزاقدن کوزه‌تیب تورگن اؤقووچیلری، شیخ

تېلبه بۉلیبدی، دېب اۉیله‌دیلر!

بیرآزدن سۉنگ شیخ اۉقووچیلریگه کېلیب قۉشیلدی. شونده، اولر شیخدن حیرت اره لش سینچکاولیک بیلن سۉره‌دیلر:

– یا شیخ! نیمه قیلر اېدینگ؟!

شیخ دېدی:

– مېن چیقیندیلر بیلن سۉزله‌شر اېدیم. اولر سیزلردن گیله قیلیب، مېنگه دېدیلر:

– اې شیخ! بیز، اۉقووچیلرینگ بیر عالم محنت بیلن بازاردن ساتیب آلیب، چیرایلی یۉسینده دسترخوانلری اوستیگه بېزه‌ب قۉیگن اۉشه گۉزه ل، لطافتلی و چوچوک مېوه-چېوه‌لر، یم-یشیل کۉکتلر و تورلی یېمکلر اېدیک. اولر کېین بیزلرنی مزه قیلیب یېدیلر.

بیز آز پَیتگینه اولر بیلن بیرگه اېدیک و بیزلرنی منه شونداق اچینرلی کۉیگه تشله‌دیلر.

اېندی سېن أیت-چی! بیز اولردن قاچیشـیـمیـز کېره‌ک می یا اولر بیزلردن؟
شیخ‌نینگ اۏقووچیلری اویالیب، چوقور اۏیلاوگـه توشدیلر!

۸۷

کینه و نفرت حقیده:

«نفرت» بیر جنازه دیر. سیزلردن قه‌ی بیرینگیـز قبر بۏلیشنی ایسته‌یسیز؟

(جبران خلیل جبران)

۸۸

سېوگی حقیده:

مولانا جلال‌الدین محمد بلخي دېیدی:

عشق‌ها گـر کز پی رنگی بود
عشـق نبوَد، عاقبت ننگی بوَد

۸۹

چین سېوگی:

چین سېوگی روح باغچه‌سیده اؤنیب، یشنه‌یـدی و مجازي سېوگی اېسه جسم بستریده.

(جبران خلیل جبران)

۹۰

چین عبادت:

بیر یوره‌کنی قووانتیرماق اوچون قیلینگن ایـش، عبادت اوچون اېگیلگن مینگ باشدن افضل دیر.

(مهاتما گاندی)

۹۱

حکمتلی دردانه‌لر:

– برچه کونلرینگ بیر خیل بۉلسه، دېمک سېن تیریک اېمس سن!

– عاقل بۉلگنینگ بېرده، باتور بۉلیشینگ کېره‌ک اېمس!

– اېسینگده توت! شیطان جزئیاتده توره‌دی!

– سیز بیلن مشترک خاصیتلری بۉلگن کیشیلر بیلن‌گینه معاشرت قیلمه‌نگیز!

– تېمیرنی آهن ربا ایسته‌گنی کبی، موفقیت قازانیش اوچون اینتیلگین!

۹۲

عبرتلی سؤز

ادیسون بیرته گروپنی اختراع قیلماق اوچون ۱۳۰۰ ته گروپنی کویدیردی. بیراق، ادیسون نېچیته گروپ کویدیردی؟ دېب هیچ قچان کیشیلر سؤرمه‌یدیلر!

۹۳

فروید أیته‌دی

بیزنینگ طنزگه احتیاجیمیز بار؛ چونکه بیز اولغه‌یگن سَری قیغولی و مونگلی بؤلیشگه تیار بؤلیب باره‌میز. بیراق، باله‌لر آسانگینه کوله‌دیلر.

۹۴

لطیفه حقیده

«لطیفه‌لر درواقع اؤزگه لرنی کولدیرماق اوچون‌گینه یره‌تیله‌دی. بو بیلن اؤشه یشیرین یا یاریتیلمه‌گن نرسه‌لرنی چیقه‌ره‌دی.»

۹۵

دیل کارنگی أیته‌دی

«بشر یوز بېرمه‌گن حادثه‌لردن رنج اېلتگنچه، اؤشه حادثه‌لر یوز بېرگنیدن رنج اېلتمه‌گن!»

۹۶

رنج حقیده

«هرچند دنیا رنجدن تۉله دیر؛ بیراق او، رنجلرگه غلبه قازانیشلردن هم تۉله دیر!»

۹۷

بویوکلر سۉزلری

انسان بختسیزلیگی جهلدن ایمس، اونینگ دنگسه(تنبل)لیگیدن دیر. «دیل کارنگی»

یاو(دشمن)دن بیر قتله و دوستدن مینگ قتله قۉرق! «چارلی چاپلین»

جنایتچی کېته‌دی، بیراق اونینگ شرّی قاله‌دی. «شکسپیر»

بیراونی قنچه‌لر سېوسنگیز، اونی آزراق مغرور

قیلینگیز! «مولیر»

اخلاق انحطاطی، دایم مدنیتلر انقراضی نینگ ایلغاری دیر. «مونتسکیو»

ایسلتمه: ۷۹ دن ۹۷ نکته‌لر محمود نامنی‌نینگ «لطفاً قوّی بوّلمنگیز!» آتلی کتابیدن اوّگیریلگن.

۹۸

جسورلیک و ییرتقیچلیک!

بیر انسان اگر بیر یوّلبرس‌نی اوّلدیرسه، آتینی جسورلیک و سپورت، دیب قوّیه‌دیلر. بیراق بیر یوّلبرس اگر بیر انساننی ییرتسه، بونینگ آتینی یاواییلیک و آدمخورلیک قوّیه‌دیلر.

بشریت قاموسیده جنایت و عدالت اختلافی هم بوندن آرتیق ایمس.

«کنفسیوس»

۹۹

انسانلر و حشره‌لر

انسان حشره‌لردن هم کیچیک دیر؛ چـون اولـر بیزنینگ اۉلدیرماق اوچون فقط نیش‌گینه اوره دیـلـر. بیراق، بیز اولرنی اۉلدیرماق اوچون بوتون وجودلریـنـی ایزیب، لیش قیلیب ییباره‌میز.

«گی دوموپاسان»

۱۰۰

کۉنیکیش و بۉیسونیش عاقبتی

روایت قیلیشلریچه، بیر خوراز هرکـونـی ایـرتـه تانگده قیچقیرردی. بیرکونی ایگه سی اونگه:

– بوندن بویان قیچقیرمه یسن. عکس حالده پـر –پوتینگنی یولیب تشله یمن! دیدی.

خوراز قؤرقدی و اؤزیگه اؤزی: ضرورتلر، محظور (حرام، یاساق)لر و قته غانلرنی مباح قیله دی. شرعـي سیاستگه کؤره، جانـیـم امـان قـالـیـشـی اوچـون قیچقیرماقدن واز کېچماغیم کېره ک. «اؤرنـیـمـگـه قیچقیره دیگن باشقه خورازلر بار-کو!»

و خوراز قیچقیرماقدن اؤزینی تییدی.

بیر هفته اؤتیب، اېگه سی اونینگ قاشیگه کېلیب دېدی:

- اگر تاووقلردېک "قیت-قیت"له مـه سـنـگ، پتلرینگنی یولیب تشله یمن!

... خوراز ینه بؤیسوندی و کؤنیکیب تاووقلردېک قیت-قیتلب یوردی!!

بیر آیدن سؤنگ، اېگه سی تغین اونینگ قاشیگه کېلیب دېدی:

- اگر اېرته گچه تاووقلردېک تخم بېرمه سنـگ، سېنی سؤیه من، دېدی!

شونده خوراز اچینیب، حسرت بیلن مونگلی ییغلب دېدی:

– کاشکی قیچقیره–قیچقیره بو دنیادن کېتسم ایدی!!

چیمدیم: یاتیب قالگینچه، آتیب قال!

محمد کریم ذره عظیمی اؤغلی محمد حلیم یارقین هجری ۱۳۲۹ ییلی سرپل ولایتی مرکزی سرپل شهریده توغیلگن. او، لیسه دورینی هرات و کابل دارالمعلمین‌لریده توگه‌تیب، هجري ۱۳۵۴ ییلی کابل بیلیم یورتی، طبیعي بیلیم‌لر فاکولته‌سی‌نینگ فیزیک بؤلیمی‌دن دیپلوم آلدی.

او، چمه‌سی ۴۰ ییل‌دن آشه اؤزبېک فولکلوری، ادبیاتی، تیلی، مدنیتی همده طنز بؤییچه قلم تېبره‌تیب کېلماقده.

اونینگ علمي–تحقیقي اثرلری افغانستان، اؤزبېکستان، ایران و تورکیه ده باسیلیب چیققن. افغانستان، اؤزبېکستان و ایران اؤلکه‌لریدن علمي–ادبي ساورین‌لر آلگن.

حلیم یارقین‌نینگ باسیلیب چیققن طنز کتابلری:

۱ . وکالت دغدغه‌لری(اؤزبېکچه)!، کابل: ۱۳۸۶ .

۲. ینگی رئیس هم کېلدی! (اؤزبېکچه)، کابل: ۱۳۸۶ .

۳. بیز اعلانلر تخته‌سی‌میز!، کابل: ۱۳۸۶ .

۴. ده‌یدی اِیتلرکمپاینی! (اؤزبېکچه)، کابل: ۱۳۸۹ .

۵. سؤکیش هم پول بؤلر اېکن! (اؤزبېکچه)، کابل: ۱۳۸۹ .

۶. حاجی تریشر! (اؤزبېکچه)، کابل: ۱۳۹۲ .

۷. بو اؤشه بیچاره گینه!، جلال نورانی طنزلری نینگ اؤزبېکچه ترجمه سی، کابل: ۱۳۹۲ .

۸. راز تشناب‌ها(دری)، "الازهر" نشریاتی، کابل: ۱۳۹۲ .

۹. نمایش عجیب!(دری)، "الازهر" نشریاتی، کابل: ۱۳۹۲ .

۱۰. کمپاین سگ‌های ولگرد(دری)، "الازهر" نشریاتی، کابل: ۱۳۹۲ .